

BAJAI HONPOLGÁR

Baja és környéke ismereti és kulturális folyóirata

2019. június • XXX. évfolyam 6. (343.) szám

Ára: 330 Ft

Fotó: Molnár Attila

- Szókimondó világjáró kerekesszékekben – interjú a Gergely Alexandra-díjas Nagy Bendegúzzal
- Politikai karikatúrák a Rákosi- és a Kádár-rendszerben
- Hajózástörténeti kiállítások városunkban
- A bajai vendéglátósok problémái az 1920-as években

Tartalom

- A bajai taxisok és a magyar ipar támogatása (*Sarlós István forrásközlése*).....3
- Hajózástörténeti kiállítások Baján (*Buzetzký Győző beszámolója*).....4
- Az ismeretlen, iskolaalapító nagybácsi (*Mayer János életrajzi írásának 3. része*).....6
- „Minden napért meg kell harcolni” (*Sándor Boglárka interjúja Nagy Bendegúzzal*).....8
- Politika és karikatúra 1945 és 1989 között (*Takács Róbert tanulmánya*).....13
- A bajai vendéglátás problémái a nagy gazdasági világválság előtt (*Sarlós István forrásközlése*).....17
- Volt egyszer egy csapat... (*Péter Árpád visszatekintése*).....18
- Nehéz idők tudós napszámosa (*Mayer János recenziója*).....20
- Lélekbúvárkodás váratlan szépségekkel (*Mayer János színikritikája*).....22
- Szezonja van: a spárta (*Szűnder Dezső receptjei*).....24

BAJAI HONPOLGÁR

Baja és környéke honismereti és kulturális folyóirata
Megjelenik minden hónap első napján
ISSN 1416-4469

Főszerkesztő: Dr. Mayer János
Főmunkatárs: Dr. Nebojszki László
Olvasószerkesztő: Sándor Boglárka

A szerkesztőbizottság tagjai:
Jász Anikó, dr. Laki Ferenc, Lex Orsolya,
Sarlós István, Sipos Loránd, Szűnder Dezső,
Zalavári László

Lapalapító:
Újvárosi Általános Művelődési Központ

Kiadó:
Bajai Honpolgár Alapítvány
Az alapítvány számlavezető bankja:
OTP Bank Nyrt. Bajai Fiókja
Szám száma: 11732033 20030119
Postacím: 6500 Baja, Telcs Ede u. 12.
E-mail: bajaihonpolgar@gmail.com

ELŐFIZETÉS: 06-79/322-600

Nyomdai munkák:
Arculat Nyomda Kft.
Felelős vezető: Csuvár Zoltán
Baja, Attila u. 15. Tel.: 79/428-944

Honlapunk: www.bajaihonpolgar.hu

A szerkesztőség a beküldött kéziratok rövidítésének és stilisztikai javításának jogát fenntartja!

Jöjjön a nyár!

M. J.

■ A *Neoton* egykori slágerének címe nem ok nélkül juthat mindannyiunk eszébe. 2019-ben a természet nem kényeztetett el túlzottan bennünket szép tavaszi időjárással és kellemes hőmérsékletekkel. Mindannyian várjuk már, hogy ne kelljen bekapcsolni a fűtést, hogy a borongósabb időszakok után kimozdulhassunk a lakásból, és élvezhessük a simogató napsugarakat. Persze amikor e sorokat pötyögöm, épp csak elállt az aranyat érő májusi eső, és megint borús az ég felettünk. Pedig ideje volna már, hogy a haza (is) fényre derüljön.

Mi is készülünk már a nyári pihenésre; igaz, addig még komoly erőpróbák várnak ránk. Címlapunkon nem véletlenül látszik a Belvárosi templom kontúrja; ezzel a közelgő búcsú előtt is tisztelgünk. Május 24-én *Csorba László* nagyszerű előadásával lezárult a Bajai Honpolgár-estek rendezvény-sorozatának első évada a városi könyvtárban. Úgy gondoljuk, hogy az előadás-sorozat keretében meghívott vendégeink olyan témákról és tudományterületekről ejtettek szót kiemelkedő színvonalon, amelyekről városunkban egyébként keveset lehet hallani. Nem kis dolog, hogy fellépésüket szinte első szóra, jelképes fellépti díjakért vállalták el, ami mindenképp lapunk teljesítményének elismerése egyben. Örülünk annak, hogy – bár hirdetési lehetőségeink

lébb korosztályba tartozó néző és érdeklődő megtisztelte rendezvényeinket, és bízzunk benne, hogy mindannyian maradandó élményekkel gazdagodtak. Reméljük, a következő évadban folytathatjuk a sorozatot, és újabb izgalmas témákat kínálhatunk az érdeklődőknek. (Természetesen olvasóink témajavaslatait is örömmel fogadjuk.) Az idei évadban elhangzott előadások szerkesztett változatából többet is olvashatnak majd július-augusztusi dupla lapszámunkban, néhányat pedig a rá következő hónapokban teszünk közzé.

Azért is jó lesz, ha végre nyár lesz, mert épp túl vagyunk egy kellőképp viharos (európai parlamenti) választási kampányon, és mire a nyaralásból visszatérve kifújtuk magunkat, már készülhetünk az őszi önkormányzati megmérettetésre. Ne legyenek kétségeink: ott sem kisebb a hangzavar. Mi ezt nem fogjuk fokozni, és semmilyen formában nem kívánunk politikai kampányok részévé válni, az ilyen jellegű írástól el is zárkózunk. Nem mintha mindegy volna, kire voksolunk egy helyhatósági választáson, ám nekünk nem az a dolgunk, hogy tippet adjunk, vagy hogy az amúgy is felhorgadt kedélyeket tovább uszítsuk. A *Bajai Honpolgár* sosem volt (helyi) pártpolitikai érdekek kiszolgálója, és nem is kíván egymással ütköző (párt)ideológiák hadszíntere lenni. Bízunk benne, hogy célponttá sem válunk. ■

Molnár Attila fotója

A bajai taxisok és a magyar ipar támogatása

Sarlós István

■ A 20. század elején az Osztrák-Magyar Monarchia területén több személygépkocsit gyártó, illetve összeszerelő üzemet is alapítottak, amelyek az első világháború alatt katonai célokat szolgáltak. A Monarchia legrégebbi autógyára, az 1897 óta személyautók és teherautók gyártásával és összeszerelésével foglalkozó *Tatra* is erre a sorsa jutott. 1918-ban Ausztria-Magyarország felbomlása után a biztos belső piacát elvesztő cég a megalakult nemzetállamok gazdaságpolitikájához alkalmazkodva új terjeszkedési stratégiába kezdett Közép-Európában.

A párizsi békerendszer után megszülető új államok az együttműködés helyett gazdasági önállóságra törekedtek, amely a saját mezőgazdaságuk és iparuk fiskális eszközökkel történő adminisztratív védelméhez, bonyolult vámrendszerek bevezetéséhez vezetett. A hazai gyártású iparcikkek vámvédelme a 16-19. században sem mindig vezetett eredményre, a bonyolultabb gépi berendezések gyártása így egyes országokban lehetetlenné vált, ezért számtalan kivétel és speciális szabályozás született. Természetesen a személy- és teherautók is ide tartoztak.

A trianoni békeszerződés után nem maradt Magyarországon autógyár, amely az alapanyagoktól a kész gépkocsig mindent legyártatott, és utána az alkatrészeket összeszerelte volna. A gépkocsik fődarabjait (alváz, motor, váltó stb.) különböző országokban gyártották, és utána Magyarországon, hazai üzemekben gyártott felépítményekkel szerelték össze az autókat. A magyar ipar védelmében számtalan kormányhatározat és miniszteri rendelet született, így a géperejű bérkocsikra – taxikra és tehertaxikra – csak akkor adtak ki iparengedélyt, ha a vállalkozó magyar gyártmányú autót használt. A magyar ipar helyzete nem tette lehetővé, hogy teljes egészében magyar gyártmányú gépkocsikkal láthassa el a hazai igényeket, ezért a 30%-ban külföldről behozott alkatrészekből összeszerelt gépkocsikat is elismerték magyar gyártmányúnak. Ha egy vállalkozó üzletszerűen személyszállítással, vagy áruszállítással szeretett volna foglalkozni, akkor a beszerezni tervezett gépkocsit előzetesen véleményeztetnie kellett az illetékes minisztériummal.

Az első világháború alatt Budapest XIII. kerületében, a Zápolya János utca 13. szám alatt – ma Gogol utca, új építésű emeletes házak állnak a helyén – rendezték be a Monarchia egyik legjobb autójavitó műhelyét. A műhely 1920 elején *Unitas Automobilipari*

és *Kereskedelmi Részvénytársaság* néven új-ranyította kapuit; autók és motorkerékpárok kereskedésével, javításával, üzemeltetésével foglalkozott. A vállalkozás alapításakor már szerepelt az autógyártás is a cég profiljában, de csak megrendelésre, alkalmasszerűen. 1928-ban a cég vezetése szerződést kötött a *Tatrával*, hogy az új személyautójukat Budapesten sorozatban gyártják majd, és országos sajtóorgánomokban elkezdte az új autó hirdetését. Bajai vállalkozók is érdeklődtek a Bajai Ipartestületnél és a városi tanácsnál, hogy az adott típus magyar gyártmányú minősül-e, mert ha igen, akkor a kedvező ára miatt rendszeresen Baján taxiként. A minisztérium a következő választ adta a megkeresésre:

„XIV/11.432. kig. [közigazgatási] sz. [szám] Másolat hivatalos használatra.

Budapest székesfőváros tanácsának.

Az Unitas Automobilipari és Kereskedelmi Részvénytársaság bejelentette nálam, hogy a Nesseldorfi autógyár kéthengeres, léghűtéses Tátra típusú személyautójának gyártására, illetőleg az alváza nagyjából készült külföldön készült részekből való összeállítására budapesti telepén berendezkedett, és ezek kapcsán azt kérte, hogy nyilvános és közcélokat szolgáló szállításoknál a vállalatot figyelembe vegyem és autóját hazai gyártmányúnak ismerjem el.

Minthogy értesülesem szerint a legutóbb kiadott géperejű bérkocsi iparengedélyek tulajdonosai, akik hazai gyártmány beszerzésére vannak kötelezve, ismételten a Tanácshoz fordultak az iránti tájékoztatásért, hogy vajon a szóban forgó Tátra gyártmány hazai gyártmányú automobilnak tekinthető-e. Ebben a tárgyban tájékozásul a következőket közlöm:

Általában mind a közszállításoknál, mind pedig a géperejű bérkocsik beszerzésénél a magam részéről hazai gyártmány alkalmazásához természetesen ragaszkodom.

Tekintettel arra a közismert tényre, hogy az autók gyártásánál felhasznált egyes alkatrészek oly természetűek, hogy azok Magyarországon egyáltalán nem gyártatnak, vagy csak a nagy tömegű gyártással foglalkozó külföldi gyárakból szerezhetők be gazdaságosan, hazai gyártmányúnak kell tekintenem azokat az autókat is, amelyek nem száz százalék erejéig készültek itthoni anyagokból, itthoni munkások útján. Nem tekinthetem azonban hazai gyártmányúnak azokat a gépkocsikat, amelyeknél a felhasznált külföldi anyag és részek értéke az összes előállítási költségnek jelentékenyebb, nevezetesen 30%-ot meghaladó részét képezi. Ennek figyelembevételével a személygépkocsikat előállító cégek közül ez idő szerint a Weiss Manfréd gyárban előállított gépkocsikat, továbbá a Magyar Általános Gépgyár mátyásföldi telepén előállított Magosix, Magtax és Magomobil, valamint a Fejes-Lemez-motor és Gépgyárnál készült gépkocsikat tekinthetem csak hazai származásúnak.

Ezektől eltérő gyártmányok alkalmazása csak abban az esetben jöhet szóba, ha a géperejű bérkocsi engedély-tulajdonosok igazolják, hogy az említett hazai gyárak a megrendelésnek hat hónapon belül leendő teljesítését nem vállalják. Ebben az esetben is azonban csak oly típusok használatának engedélyezéséhez járulnék hozzá, amelyek elkészítésénél legalább részben hazai anyagok és hazai munkaerők használatnak fel.

Minthogy megállapítottam, hogy az Unitas Automobilipari és Kereskedelmi R.t.-nél ké-

Az *Unitas-Tatra* 1930-as modellje

szült Tátra gépkocsi alvázában kb. mintegy negyven százalékot tesz ki a magyarországi származású anyag és itthoni munkabér, ezért ennek a használatát az előző bekezdésben vázolt esetekben már most engedélyezem.

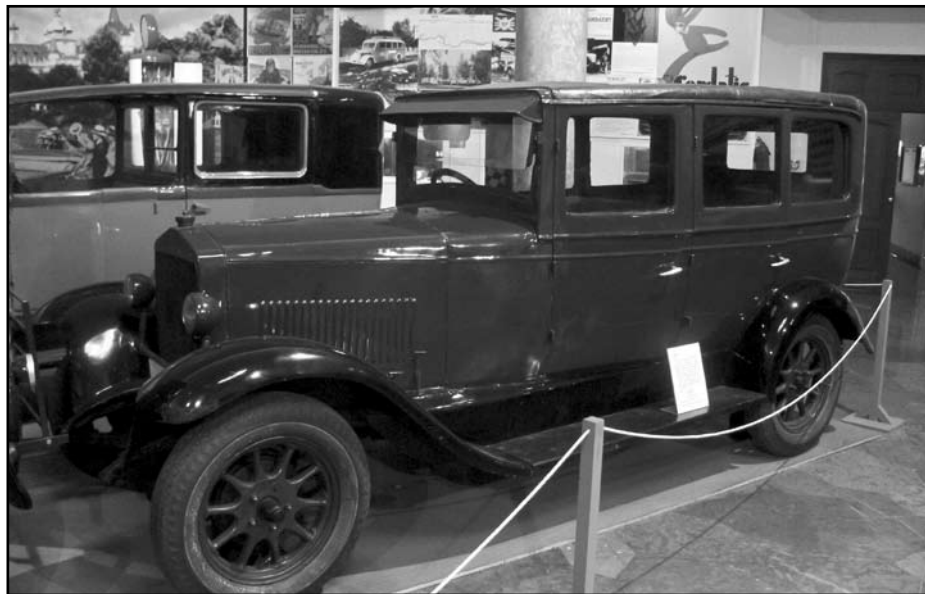
Budapest, 1929. évi június hó 5.-én.

A hivatalos másolat hitelül:

Hermann s.k.

Miniszteri s. hiv. főigazgató.”

A 30%-os külföldi részesedés eldöntését nagyon összetett számítással határozták meg; figyelembe vették az autó, valamint a hazai és külföldi alkatrészek, továbbá a hazai és a külföldi munkaórák értékét is. Egy ilyen bonyolult eljárásban sok múltott a pengő pillanatnyi árfolyamán is, de ezt nem vették figyelembe, mint korrekciós tényezőt. Az Unitas modelljeiben nagyrészt külföldi – Tatra – alkatrészek voltak, és Pesten csak az összeszerelő-üzem működött, ezért a gépkocsikat nem ismerték el hazai gyártmányként, így csak magánsemmélyek, magánhasználatra vásárolhatták az Unitasokat. Az üzem maximális kapacitással termelve éves szinten 500 gépkocsi összeszerelésére készült fel, de a teljes

A hazai gyártású Magosix (1928)

magyar értékesítés öt év alatt alig haladta meg az 500 példányt. Az 1928-ban megkötött Unitas-Tatra együttműködés 1933-ig tartott, ekkorra a gazdasági világválság hatására a hazai fizetőképes kereslet oly-

mértékben csökkent, hogy a Tatrák hazai gyártását értelmetlenné tette. A sikertelen autógyártás ellenére az Unitas a Tatra magyarországi kereskedelmi partnere maradt egészen 1948-as államosításáig. ■

Hajózástörténeti kiállítások Baján

Buzetzký Győző

■ Annak ellenére, hogy Baja városa a Duna partjára települt, lakossága egyre tájékozatlanabb hajózási kérdésekben. Még szomorúbb, hogy ez országos viszonylatban is igaz. Ehhez természetesen hozzájárult az a sajnálatos tény, hogy a magyar kereskedelmi hajózást (tengeren és belvízen egyaránt), illetve a nevet és rangot szerzett hajógyártásunkat az ezredfordulón egyetlen tollvonással felszámolták.

Általános, a témával kapcsolatos tudatlanságunkra jellemző, ha társasági beszélgetés közben megemlítjük, hogy a hajózás egy időben foglalkozásunk volt, a következő kérdés rögtön a „Kapitány?” kérdésre asszociál.

A köztudatban ennyi jelenti a hajózást. Senki sem tudja, hogy a hajós mesterségben ez csak egy rang, és közel sem azt jelenti, hogy az illető egy hajó teljhatalmú parancsolója lett volna. Ezt a beosztást ugyanis parancsnoknak nevezzük, ami kinevezéshez és természetesen kapitányi végzettséghez kötődik. Az illető csak ettől kezdve, egy állam lobogóját képviselve mint államhatalmi szerv, lehet egy tengerjáró hajón „Isten után az első”.

Persze, mindettől függetlenül tény, hazánk soha nem volt tengerész tudattal rendelkező ország, pedig 1779-től 1918-ig volt egy Adria-parti városunk, Fiume (ma Rijeka) és egy 120 km hosszú magyar-horvát Tengeremlékünk, ahol magyar volt a tengeri közigazga-

tás. Közös hadiflottánk is volt, a kiegyezéstől egészen a Nagy Háború befejezéséig, de földhözragadtságunk és a tudatlan politikai intrikáink miatt lassan ez is a múlt homályába vész. Pedig a flotta legutolsó parancsnoka is magyar ember volt.

Minderre való hivatkozással gondoltuk azt, hogy legalább a víz világnapján a Nemzeti Közszozlógalmi Egyetem Víz tudományi Karán megemlékezzünk hajózási múltunkról is, illetve megpróbáljunk elfelejtett hajózástörténeti ismereteket plántálni felnövekvő ifjúságunk fejébe.

Az első ilyen kiállítást a legöregebb európai hadihajó, a *Lajta* monitor első bajai látogatása kapcsán rendeztük. A téma akkor a

Sarós István képei a kiállítás anyagából

hadihajózás volt. A második kiállítást 2018 áprilisában rendeztük. Ekkor a Duna-tenger hajózásunknak próbáltunk emléket állítani, a Magyar Tengerészek Egyesülete segítségével.

A jelenlegi kiállítást szintén a víz világnapjához kapcsolva, a TIT Hajózástörténeti, Modellező és Hagyományörző Egyesület jóvoltából, az általános hajózástörténet témájában szerveztük. Címe: *Az úszó fatörzstől az atomjégtörőig*. A kiállításon a hajózás történetét főleg az egyesület tulajdonában levő hiteles modellekkel próbáltuk bemutatni, az emberi civilizáció kezdeteitől a hajózás fejlődését, napjainkig. Kiegészítésként eszközökben, előadásokban további ismereteket kívántunk nyújtani például a hajózás őskoráról, a kereskedelmi hajók nagyságáról, befogadóképességének jellemzőiről, a tengeren elkerülhetetlen helymeghatározás tudományáról, vitorlás hajók típusairól.

A köznyelvben például rendszeresen szerepel a hajók méreteinek meghatározása kapcsán a „tonna” kifejezés vagy a „vízkiszorítás” jelző, és helytelenül használják azt. Látszólag senki nem tudja, hogy az esetek többségében mindez nem súlytonnát jelent. Ezt a mértéket csak akkor használjuk, ha a hajót a szállítható rakomány szempontjából kívánjuk minősíteni, vagy ha a valóban a kiszorított víz mennyiségére vagyunk kíváncsiak.

Ami számunkra fontosabb, a tengerjáró kereskedelmi hajók nagyságát általában ún. regisztertonnákkal jellemzik. Ez egy tradicionális angol űrmérték, és nem súly. Egy regisztertonna egyenlő száz köblábbal. Ezzel tehát a hajó belső terét mérik. Van bruttó és nettó regisztertonna. Az előbbi a teljes belső teret jelenti, az utóbbiból pedig le van vonva a rakomány számára nem hasznosítható tér, például a géptér vagy a lakótér. Az általános azonban a bruttó regisztertonna a hajók nagyságának jelölésére, amit a köznyelvben használunk kellene. A fent már említett hordképesség-tonnának csak szakmai berkekben van jelentősége. A vízkiszorítással pedig a hadihajókat jellemzik.

A helymeghatározás (navigáció) terén fo-

galmi rendezetlenséget okoz történelemtanításunk is. Azt tanuljuk, hogy az irányító használata a tengeren való tájékozódásnak kulcskérdése. Ez azonban a dolog túlzott leegyszerűsítése. A tengeren való tájékozódáshoz elsősorban térképre volt szükség. Ezt követően egy olyan időmérő műszert, órát kellett konstruálni, amely az állandóan mozgásban lévő hajón is pontosan működik. Az ingaóra erre nem alkalmas. Ez lett a *tengerészeti kronométer*, amelyet csak a XVII. századra sikerült megalkotni. Az égitestek és a horizont által bezárt szög megméréseinek fontossága *szextánssal* csak ez után következnek, ahogyan az irányító is.

Persze azt is tudnunk kell, hogy hajózás és hajó létezett már a történelem előtti időkben is. Így népesült be Ausztrália már 50 ezer évvel ezelőtt, a Csendes-óceán széles térsége úgyszintén. A magyar államalapítás idején már a legtávolabbi sziget is lakott volt. Hogyan tájékozódtak ezek a kőkorszaki hajósok? Ahogyan a vándorló madarak vagy emlősök. A tudomány mára megállapította, hogy az élőlények agyában életük folyamán kiépül egy térkép, az etológia ezt *kognitív (megismerő)*

térképnek nevezte el. Az őskor embere így még rendelkezett a tájékozódás evolúciós képességével. Az elkövetkező évezredekben azonban ezt a képességünket fokozatosan elvesztettük, mivel különböző tájékozódási segédeszközökkel vettük körül magunkat. Az utolsó ilyen csapás a természetes tájékozódásunkra a ma divattossá vált GPS. Lassan már a lakótelepen, egyik házból a másikba sem fogunk eltalálni nélküle.

De térjünk vissza a kiállításokra! Őszre ismételten tervezünk a hadseregünk hadihajósaival és az egyetemmel együttműködve egy hajózási bemutatót. A kiállítás címe ez esetben *A magyar hadihajózás története 1848-tól napjainkig* lenne. A jövő évben pedig a víz világnapjára régi bajai vízi vonatkozásokat szeretnénk összegyűjteni és bemutatni. Régi, Baján gyártott csónakmotorokat, tradicionális bajai kishajó típusokat mutatunk be, amelyeket még nem is olyan régen látni lehetett a vízen, de mára a műanyag és a kereskedelem mindezt kiszorította világunkból. ■

ELŐFIZETÉSI FELHÍVÁS

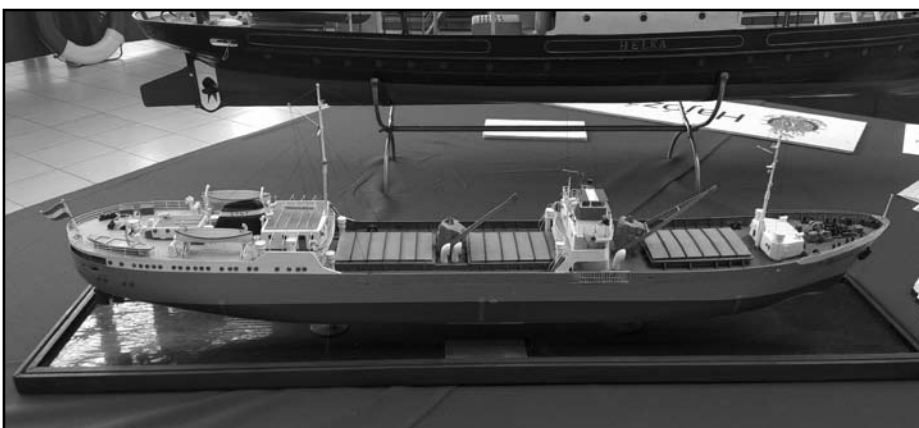
Lapunk a 2019. évre is előfizethető.

Érdeklődni az alábbi telefonszámon lehet: 79/322-600

A Bajai Honpolgár példányonkénti ára: **330 Ft**. Előfizetési díjaink a következők.

Helyben (házhoz szállítva)	4 000 Ft
Vidékre (postaköltséggel)	7 400 Ft
Külföldre (postaköltséggel)	14 000 Ft

Fizessen elő, hogy biztosan megkapja!
Bajai Honpolgár Alapítvány

Az ismeretlen, iskolaalapító nagybácsi

100 éve hunyt el Pósta Béla 3. rész

■ Áprilisi és májusi lapszámunkban áttekintettük az egykori bajai gimnazistából, majd budapesti muzeológusból kolozsvári régészprofesszorrá lett, éppen száz éve elhunyt Pósta Béla iskolai előmenetelét és szakmai pályáját. Városunkhoz középfokú tanulmányai mellett utóbb olimpiai bajnoki címet szerző unokaöccse (Pósta Sándor) köti. Az 1899-ben Erdélybe került egyetemi tanár azonban nemcsak szakmai, hanem közéleti téren is jeles személyiség volt, akire korai halála után Kolozsváron talán azóta is az iskolateremtő egyéniségeknek kijáró tisztelettel emlékeztek volna – ha nem jön Trianon és a hatalomváltás. Emiatt neve mind Erdélyben, mind Magyarországon feledésbe merült, pedig a korszak legkiválóbb régészei kerültek ki tanítványai közül.

Mayer János

■ A közéleti, politikus ember

Pósta Béla azon értelmiségiek közé tartozott, akik nem zárkóztak a tudomány elefántcsont-tornyába, hanem úgy érezték: a közösségi-politikai szerepvállalás kötelességük. Ő maga pedig abban is bízott, hogy ezen munkásságával segíthet tudományos-szakmai céljai elérésében. Így bár nem volt kolozsvári, de még csak erdélyi kötődésű sem, választott lakhelyén számos közéleti feladatnak tett eleget az egyetem és a város érdekében.

Az egyetemen két tanévben (1904/05, 1910/11) a Bölcsészeti-, Nyelv- és Történettudományi Kar dékánja, és más években is a fakultás tanácsának tagja volt. Másfél évtizedig irányította az *Egyetemi Diákszalt*, de egyébként a kolozsvári római katolikus egyházközségnek is választmányi tagja volt. Egy ideig a politikába közvetlenül is beleszólt, igaz, talán ez volt az egyetlen olyan terület, amelyben kevés eredményt tudott felmutatni.

Egyetemi vezetőként talán leginkább maradandó eredménye Kolozsvár első egyetemi diákkotthonának (*Mensa Academica*) létrehozása volt. Ebben az időben az egyetemi hallgatók többsége családotknál lakott ún. „kosztos diákként”, illetve közös étkeztetésüket bérlelőkre bízták. Így a diákoknak a lakhatás és étkeztetés komoly költségeket jelentett, ráadásul nagyon sok minőségi panasz is érkezett ezzel kapcsolatban. Pósta 1903-ban lett az Egyetemi Diákszalt felügyelő bizottságának elnöke, így a problémákról közvetlenül értesült. (Amikor bajai unokaöccse 1906 őszén megkezdte kolozsvári tanulmányait, még inkább; a későbbi kardbajnok maga is a professzori lakásban szállt meg első egyetemi éveiben.) Pósta hosszabb távon az angol college-okhoz hasonló nagyobb diákkotthon-telep kiépítését tervezte, amely egyszerre biztosíthatja az étkeztést, a lakhatást és a tanulás megfelelő feltételeit. Ennek anyagi feltételeinek megteremtésére elérte, hogy minden beiratkozó diák félvényként egy koro-

nát fizessen a Mensa javára. Ezen túl mozgósította társadalmi és egyetemi kapcsolatait is: a tanárfelelősök segítségével rendszeresen szerveztek Mensa-estélyeket (amelyek jövedelmét e célra ajánlották fel), helyi termelőkkel pedig megállapodott, hogy a rendszeres ellátás biztosítva legyen. A kezdetben bérelt épületben működő egyetemi menzát már 1904 februárjában 200 hallgató látogatta, ráadásul az nyereségesnek is bizonyult. Ennél is nagyobb siker volt, amikor 1910-ben átadták a megálmodott, az egyetem központi épületétől alig néhány száz méterre fekvő diákkotthon újonnan emelt, háromemeletes épületét, amelyben 300 diák étkezhetett, és 22 szobájában 44 hallgatót lehetett elhelyezni. (Egy bővítés révén a kapacitás 1914-re még némileg bővült is.) A telket a város nagylelkű gesztussal a Mensának adományozta a Petőfi és az Egyetem utca sarkán, a felépítés költségeit nagyrészt kölcsönből, illetve a város támogatásából sikerült fedezni. A további működés biztosítására maradt az intézménynek alaptőkéje, kapott állami segítyt, és arisztokraták magánadományai álltak rendelkezésre, de maga Pósta is számos olyan rendezvényt szervezett, illetve kedvezményt, pénzforrásokat harcolt ki, amelyek a növekvő igények mellett is garantálták a megmaradást, és – az árak emelése nélkül – hozzájárultak a szolgáltatás javulásához. Más kérdés, hogy az épület eredeti funkcióját csak rövid ideig tölthette be: 1914-ben az új épületszárnyba diákok helyett mozgósított katonák költöztek, később a teljes épületet katonai célokra (hadikórház) sajátították ki. (Az épület egyébként ma is áll, jelenleg a Babeş-Bolyai Tudományegyetem jogi kara működik benne.)

Melissa néven szerény alaptőkéből cukorkagyárat is alapított, amellyel kislánya jövőjét kívánta megalapozni. A gyár utóbb valóban sikeres lett, de nem családjának jövedelmezett: a román megszállás után elvették tőlük. Elsősorban közismerten erős magyar hazafisága, a magyarok erdélyi

Pósta Béla arcképe a róla elnevezett egyesület logóján

tervezése miatti aggodalma sodorta a politika közelébe. Családi hagyományai, neveltetése eleve a dualizmus korában függetlenségi gondolatot ápoló ellenzékhez vitték közelebb, de – valószínűleg tévesen – azt is gondolta, hogy a politikai térfél túlsó oldaláról hamarabb kiverekedheti a kormánytól az egészséges muzeális politika feltételeit (épület, személyzet). Kezdetben a rövid életű, *Bánffy Dezső* korábbi miniszterelnök által létrehozott *Új Párt* színeiben politizált, és *Erdélyi Hírlap* néven önálló lapot is elindított, amelynek szerkesztője és laptulajdonos-kiadója is volt, ám az újság alig tíz hónapot ért meg. Miután az Új Párt kettészakadt, majd meg is szűnt, Pósta néhány év múltán az újjászerveződött *Függetlenségi Pártban* találta meg fő politikai elveinek (nemzeti önállóság, gazdasági függetlenség) képviselőit. Ebben szerepet játszhatott, hogy a párt kolozsvári szervezetét *Apáthy István*, egyetemi tanártársa és barátja, ismert zoológus vezette. Az 1913-as helyhatósági választásokon Póstát a város IV. kerületében (a jórészt református, gazdálkodó magyarok által lakott Hóstátban) városi képviselővé választották. Az más lapra tartozik, hogy közéleti elkötelezettsége ellenére helyi politikusi tevékenysége inkább csalódásokat hozott, ráadásul emberi kapcsolataira is rossz hatással volt. (Baráti körében egy idő után csak függetlenségi pártiakat tűrt meg, és hazafiúi felbuzdulásában minden olyan, az intézetének küldött levelet felbontatlanul küldetett vissza a feladónak, amely Kolozsvárt Klausenburgnak, netán Clujnak nevezte.) Ugyanakkor minden visszaemlékező szerint kifejezetten rossz emberismerő volt, arra méltatlanokat is bizalmába fogadott,

így sokszor kellett csalódnia. Nem kizárt, hogy 1916-ban felmerült akadémiai tagságát is politikai tevékenysége akadályozta meg, és hogy a megálmodott múzeum-épületet nem tudta kiharcolni, abban harcos ellenzéki szerepet játszhatott. Így aztán az sem csoda, hogy életében semmilyen magyar állami elismerésben soha nem részesült. Tanítványa és utóda, Buday Árpád írta közéleti tevékenységéről: „*Nálánál naivabb és javíthatatlanabb idealistát elképzelni sem lehet. Eredményeinek nem ez a titka, hanem valami más. Az, hogy amihez hozzáfogott, annak hasznosságáról meg volt győződve. Ez a meggyőződés acélozta munkakedvét és lelkesítette, és [...] nem számolt azzal, hogy vajjon bírja-e. [...] Pósta Béla sikereinek titka a becsületes munka, semmi más.*”

A szomorú végkifejlet

Az első világháború kitörése igen hamar szűkítette a múzeum- és iskolaépítő tudós lehetőségeit. A munkatársak által megkezdett ásatások leálltak, újakra belefogni nem lehetett, és az állami pénzek is folyamatosan csökkenni kezdtek. Pósta ifjabb kollégáit és intézeti alkalmazottait egymás után hívták be frontszolgálatra (többen el is estek közülük), érdemi munkát végezni alig lehetett. A Dolgozatok színvonala jelentősen esett, a Régiségtár bevételei drasztikusan visszaestek, komolyabb új beszerzésekre gondolni sem lehetett.

Pósta múzeumfelügyelői állása gyakorlatilag megszűnt; sem az MKOF-ülésekre, sem az általa korábban rendszeresen látogatott művelődési intézményekbe nem jutott el „a zavaros közlekedési viszonyok miatt”. A múzeumok számára biztosított államsegély elosztásába továbbra is volt beleszólása, de az erre fordítható keret annyira lecsökkent, hogy több gyűjtemény egyáltalán nem kapott belőle.

Az 1916-os román erdélyi betörés miatt a kolozsvári Érem- és Régiségtár értékesebb anyagait Budapestre kellett menekíteni, ami az idő rövidege és a szakképzett személyzet hiánya miatt nem volt egyszerű feladat. Ugyanakkor a régiségtárnak gondoskodnia kellett a veszélyeztetett országrész műkinccseinek mentéséről is, illetve küzdeni kellett a – hadsereg fémszükséglete miatt elrendelt – műkinccsbeolvasztás ellen is.

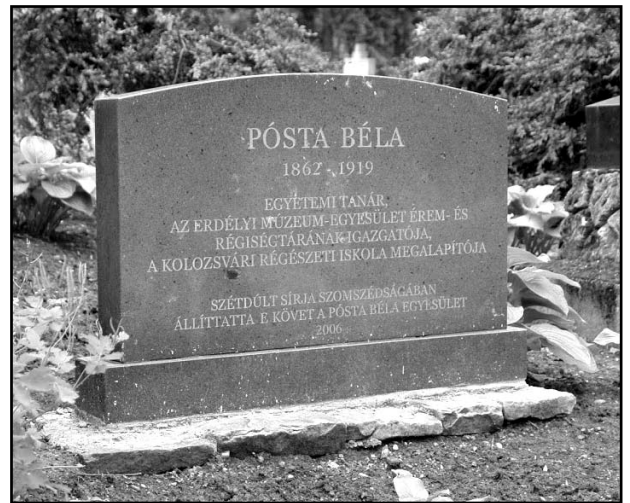
1918 végén azonban olyan tragédia következett be, amelyre senki sem számíthatott: az elvesztett háború után decemberben Kolozsvárra bevonultak a román csapatok. Számítani lehetett arra, hogy az egyetemet a román Kormányzótanács erőszakosan át fogja venni. A régiséggyűjtemény azonban elvileg egyesületi tulajdon képezett, így bízni lehetett abban, hogy azt egyben lehet

tartani. (Kezdetben csak az állami vagyont kobozták el.) Egy közeli faluban történt páncélvonat-támadás miatt Kolozsvár magyar polgárait 900 000 korona hadisarcot vetettek ki, amelyből Póstára egy magában 30 000 jutott, cukorgyárát elvették, lovait a hadsereg rekvirálta. (Barátját, a nemrég Kelet-Magyarország kormánybiztosává kinevezett Apáthyt le is tartóztatták, majd haditörvényszék elé állították.) Az új hódítók a régiségtárat sem kímélték, és – a lakossági fegyverbeszolgáltatási kötelezettségre hivatkozva – lefoglalták az abban őrzött történelmi fegyvergyűjtemény jelentős részét.

Az ekkor már egyre betegesebb Póstát végképp megviselték a huzavonák, és azt is látnia kellett: Erdély elveszett. Szomorúan konstatálhatta, hogy mindaz, amit két évtized munkájával felépített, néhány hónap alatt kártyavárként omlik össze az új hatalom intézkedéseinek következtében. Ekkor már egyre inkább nehezebbre esett a járás, fulladási rohamai és erős szívfájdalmak voltak. (Valószínűleg mindez régi érelmeszesedésének következménye volt.) 1919. április 16-án mintegy negyedórás haláltusa után, alig 57 évesen lehelte ki lelkét. A hírt minden tanítvány és munkatárs megdöbbenéssel fogadta.

Temetése 1919. április 28-án (nagypénteken) volt a Házsongárdi temetőben, ravatalát az egyetem előcsarnokában állították fel. A sírkertben díszsírhelyet kapott tudóst az akkor még magyar irányítású egyetem dékánja (*Hornyánszky Gyula*), az Erdélyi Múzeum Egyesület alelnöke (*Lechner Károly*), a tanítványból lett munkatárs Buday Árpád és az egyetemi ifjúság képviselője (*Törökfalvi Pap Zsigmond*) búcsúztatta. Még épp idejében halt meg ahhoz, hogy ne kelljen asszisztálnia műve, az egyetemi intézet és a régiségtár idegen kézre juttatásában; még ugyanazon év májusában a román Kormányzótanács átvette az egyetemet, néhány nappal később az Érmészeti és Régészeti Intézetet is, végül – minden jogi tiltakozás ellenére – az EME tulajdonát képező gyűjteményeket is lefoglalta.

Pósta Béla nevét igyekeztek kitörölni a helyi emlékezetből is, ráadásul még sírjában sem lehetett nyugta: az 1970-es években „túl előkelő” helyen található síremlékéből a tudós hamvait is eltávolították, hogy he-

Pósta Béla síremlékének helye a Házsongárdi temetőben, Kolozsvárott

lyet adjanak egy román ortodox pap földi maradványainak.

A Pósta-örökség

Az erdélyi román hatalomátvétellel, az egyetem elfoglalásával a Pósta-életmű minden eleme összeomlani látszott. Az új hatalom ugyan – román nyelven – az egyetem régészeti képzését megtartotta, a régi munkatársakra azonban (a nyelvtudás hiányára hivatkozva) többnyire nem tartott igényt, többségüket az országból is kiutasították. Aki mégis maradhatott (mint pl. *Kovács István, 1880-1955*), visszaminősítve, kevesebb pénzért dolgozhatott csak, sokszor megalázó helyzetben, mellőzve vette ki a részét a román szakemberek képzéséből. Rajta kívül *Kelemen Lajos (1877-1963)* és *Ferenczi Sándor (1894-1945)* maradhatott meg az Egyetemi Könyvtár és az Erdélyi Múzeum Levéltára munkatársaként, és oktatott több közép- és felsőfokú kolozsvári magyar tanintézményben. (Utóbbinak *István* nevű fia maga is régész, a Kolozsvári Történelmi Múzeum munkatársa lett.)

A Pósta-tanítványok nagyobb része 1920 után nagyrészt Magyarországon folytatta tudományos tevékenységét. Miután a Ferenc József Tudományegyetem 1921-től Szegeden működött tovább, az ottani régészeti tanszék vezetésével *Buday Árpád* (1879-1937) bízta meg, aki 1924-től haláláig mestere szellemében vezette az intézetet. Szegeden újraindította a Dolgozatokat is. Egy ideig ugyancsak Szegeden működött a kései Pósta-tanítványok közé tartozó *Banner János (1888-1971)*, igaz, ő eleve nem kolozsvári munkatárs volt, hanem jászberényi muzeológusként vett részt Pósta nyári kurzusain, majd gyakornokoskodott a kolozsvári Régiségtárban. 1924-46 között dolgozott a szegedi Régiségtudományi tanszéken, utána haláláig a Budapesti

(majd Eötvös Loránd) Tudományegyetem tanszékvezető professzora lett. Némileg kalandosabb úton, már a második világháború után szintén Szegeden kötött ki *Herepei János* (1891-1970) is, igaz, ekkor már inkább irodalommal foglalkozott, bár Erdély épített emlékeinek feldolgozásában is kiemelkedő munkát végzett.

Pósta egyik legtehetségesebb tanítványa *Roska Márton* (1880-1961) volt. Ő egy ideig az impériumváltás után is Erdélyben maradt, ám 1929 után munkáját kezdték ellehetetleníteni, majd 1936-ban magyar revizionizmus vádjával hadbírószám elé állították, egyetemi és múzeumi állásából felfüggesztették. Bár sokan román kollégái közül is kiálltak mellette, „államellenes izgatásért” háromhavi elzárásra és pénzbüntetésre ítélték, bár a közvélemény felháborodásának és néhány román tudós kolléga közbenjárásának köszönhetően végül csak három hetet kellett rács mögött töltenie. Utána visszavették intézetébe, de továbbra is ellenséges légkört tapasztalt maga körül, így végül ő is Magyarországra távozott. 1938-40 között a debreceni egyetem régészképzését vezette. Amikor a 2. bécsi döntés után Kolozsvár ismét Magyarországhoz tartozott, a városba visszaköltöző egyetemen régészeti katedra várta, ahol megkísérelte felvenni a Pósta által letett fonalat. Némileg módosult címmel újraindította az 1919-ben megszűnt régészeti folyóiratot, a *Közlemények az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárából* 1941-ben megjelent első számát teljes egészében Pósta Béla emlékének szentelte. A rövid életű „magyar világ” után nem

maradhatott Erdélyben; 1945-49 között a szegedi egyetem professzora lett. Sajnos pokoljárása még itt sem ért véget: 1949-ben a Mindszenty-üggyel összefüggésben letartóztatták, és a képtelen, koholt vádak, számos mentő tanú vallomása, továbbá Roska rossz egészségi állapota ellenére a népbírószám 1 év 6 hónapi börtönre, továbbá 5 évi hivatalvesztésre ítélte. (Másodfokon a börtönbüntetést 8 hónapra mérsékeltek.) A szabadulása után állástalan, a 70. életévén is túl járó régész néhány évig semmiféle jövedelemmel nem rendelkezve, mások könyörödmányából élt, amíg 1953-ban rehabilitálták, és nyugdíjkezelemmel élhetett.

Mindebből látható, hogy a „Pósta-iskola” óriási hatással volt a magyar régészet-tudományra: hosszabb ideig ugyanis Kolozsvár mellett a Magyarország három másik nagy egyetemén (Budapest, Debrecen, Szeged) főképp tanítványai képezték az ifjú archeológusokat. (Akkoriban másutt nem is folyt régészképzés.) Elsősorban Banner magyarországi befolyásának volt köszönhető, hogy a kecskeméti múzeum falára Pósta születésének centenáriuma (1962-ben) a város szülőtere emlékeztető emléktábla került.

Ezzel együtt a tanítványok halála után Pósta neve is feledésbe merült, s csak a rendszerváltás után kapott újból figyelmet, amikor újjáalakulhatott az 1949-ben hatalmi szóval feloszlott Erdélyi Múzeum Egyesület, és a kolozsvári egyetemen a magyar nyelvű régészeti képzés is újraindulhatott. 1999-ben a régészeti iskola születésének centenáriuma önálló konferencia emlékeztetett a tudománytörténeti

pillanatra. Fiatal régészek éppen ebben az évben alapították meg a *Pósta Béla Egyesületet*, amely saját önszerveződésük szép bizonyítéka: rendszeresen szerveznek konferenciákat, találkozókát, terepbejárásokat, tanulmányutakat stb., és elindították a *Dolgozatok új sorozatát* is. Az egyesületnek száznál is több tagja van. A Házsongárd Alapítvánnyal együttműködve, az egykori sírhely közelében 2006-ban egy Pósta Béla emlékeztető márványlapot helyeztek el, hogy emlékeztessen a múzeumszervező régészprofesszorra. ■

Online előfizetési lehetőség!

Tisztelt Olvasónk!

Szívesen olvasná vidéken lapunkat, de sokallja a postaköltséget? Külföldön sem szakadna el a Bajai Honpolgártól? Van megoldás!

A 2019-es naptári évtől lehetőséget biztosítunk lapunk online előfizetésére is. A szolgáltatást igénybe vevők webböngészőjük segítségével a világ bármely pontjáról már a megjelenés napján hozzáférhetnek aktuális számunk teljes tartalmához. Ehhez csupán annyi kell, hogy a kedvezményes **5 000 Ft-os** előfizetési díjat befizessék a Bajai Honpolgár Alapítvány számlaszámára (az Alapítvány számlaszáma: **OTP BANK NyRt. Bajai Fiókja 11732033 20030119**), majd a befizetést igazoló csekkszelvény vagy a banki utalást igazoló kivonat másolatát e-mailen juttassák el az **elofizetes@bajaihonpolgar.hu** címre.

A befizetési díj jóváírását követően e-mail címükre elküldjük jelszavukat (ezt később tetszőlegesen megváltoztathatják), és e-mail címük, valamint a jelszó megadását követően honlapunkon (**www.bajaihonpolgar.hu**) keresztül már hozzá is férhetnek minden lapszámhoz.

Honlapunkon jelenleg kísérleti mintaszámot tekinthetnek meg, amelyen tesztelhetik szolgáltatásunkat. Amennyiben hibákat tapasztalnak, kérjük, jelezzék azokat a fent megadott e-mail címen. Kérdéseiket, javaslataikat egyaránt szívesen fogadjuk.

A Bajai Honpolgár szerkesztősége

Pósta egy maradandó alkotása, az egykori Mensa Academica épülete (ma a kolozsvári egyetem jogi kara)

„Minden napért meg kell harcolni”

Nagy Bendegúzzal díjakról, utazásról, akadálymentesítésről

■ **Emberjogi aktivista. Utazó, aki a világ olyan pontjaira is rendszeresen jár, amelyeket a turisták legszívesebben elkerülnek, vagy legalábbis óvakodnak attól, hogy egyedül odavetődjenek. Éles és érzékeny szemű fotós, továbbá egy letehetetlenül izgalmas könyv szerzője. A legtöbb embernek a felsoroltak egyike is elég lenne, NAGY BENDEGÚZNAK azonban ez is kevés: ő a kihívások embere. Teszi mindezt úgy, hogy egy huszonöt éve bekövetkezett sportbaleset következtében kerekesszéket használ, és ezzel korábbi álmai és céljai romba dőltek. Más talán feladta volna, de őt nem olyan fából faragták. Ha más körülmények között is, ha kerekesszékből is, de megindult a maga útján. A Gergely Alexandra-emlékdíj idei kitüntetettjével Baján, az áprilisi díjátadó előestéjén beszélgettünk.**

– Biztosan emlékszel a pillanatra, amikor értesültél a díjról. Milyen érzés volt?

– Nagyon megtisztelő, de meglepő is volt egyben. Engem soha nem érdekelték a példaképek, legyen szó bármilyen műfajról. Gyerekkoromban se rajongtam soha se Madonnáért, se focistákért. Sok embert szerettem és szeretek most is, de nem motivált senkinek a sikere. Bevallom: mindeddig nem ismertem Gergelyéket, és nem hallottam a díjról sem. Engem soha nem érdekelték a díjak, és ha ennek az elismerésnek nem ismertem volna meg azóta a hátterét, ugyanúgy köszönettel visszautasítom, ahogyan a korábbiakat. Valóban megtisztelő, hogy kiválasztottak, így ezt nagy örömmel, tisztelettel és köszönettel elfogadtam. Amikor megkaptam Évától (*dr. Gergelyné dr. Tóth Éva – a szerk. megj.*) az e-mailt a döntésükről, épp Nyugat-Afrikában, a dzsungel közepén izzadtam, olyan dolgok foglalkoztattak, hogy honnan szerzek benzint az autómbe, magamnak ennivalót, és hogyan küzdök meg a rendőrökkel. Amint időm engedte, mivel a 4G a dzsungelben is hasít, utánanéztam, miről, kiről is van szó.

– Nem érezted, hogy te is példakép lettél?

– Nem hiszek a példaképekben, túl kényelmes dolognak tartom. Azoknak van szükségük ilyesmire, akik nem ismerik önmagukat. Majdnem mindenki képes szinte mindenre, de sokkal egyszerűbb, kényelmesebb és talán lustább dolog példaképeket állítani, azokra felnézni, megpróbálni úgy élni, mint ők, elérni azt, amit ők elértek. Mit is értem el? Utazgatok a világban, élem és teregetem az életem a saját kis medrében. Ha ez embereket inspirál és motivál, annak örülök. Utazás közben, többnyire egyszerű emberektől sok elismerést kapok, ez erőt ad. Bár nekem még nincs gyerekem, biztos vagyok abban, hogy a legnagyobb tragédia egy gyermek elvesztése, annál rosszabb emberrel nem is történhet. *Gergely Alexandra* története ezért is rendkívüli fontos, főként azoknak a családoknak,

akik hasonló tragédiát élnek át, mert ő és a szülei sok embernek sokféle segítséget, vigaszt nyújtanak. A világban utazva látom, hogy tömegek értelmetlenül élnek és halnak meg: akkor ők miben higgyenek, hol vannak a példaképeik? Jemenben kétféle ember fog éhen halni hamarosan, és senkit nem érdekel. Az európai ember nagyon fél a haláltól, nem fogadja el azt. A világ más részein a halál, akár csak a születés, az élet szerves, elodázhatatlan, szem előtt lévő része, de mi, a fejlett nyugati világban nagyon félünk attól, hogy megbetegszünk és meghalunk, pedig mindenki meghal egyszer. Ha meg kell halni, akkor gyorsan történjen, semmiképp ne fiatalon, és szülőnek ne kelljen gyermeket temetnie. Nemrég egy kedves miskolci kerekesszékes barátom fia kómába esett, és hét hónap küzdelem után halt meg. A tragédia hatványozódik, ha az ember hosszú időn át követi a betegséget, mindent megtesz, és mégsem tud segíteni. A hétköznapi hősöket magam is elismerem: minden embert, aki tisztességesen tanul vagy dolgozik, jól bánik embertársaival és az állatokkal. Én bennük hiszek. Soha nem akartam másokra hasonlítani, nem akartam senkinek felvenni a vallását, viszont érdemes mindenkitől tanulni.

– *Idézzük fel a kezdeteket! Honnan indultál?*

– Erdőszentgyörgyön születtem 1973-ban. 17 éves voltam, amikor áttelepültünk Magyarországra. Tipikus vonattal, busszal utazós család voltunk, a szüleim olvasott munkás-emberek, értelmesekek: nem diplomások, mégis értelmiségiek. Alapvetően sosem volt vagyunk, autónk, de nem is hiányzott semmi. Szolgálati lakásban laktunk, a kommunista Romániában nőttünk föl, egy mocskos rendszerben. 1990 márciusában „az első hullámmal” jöttünk át; aki akkorra már beadta az áttelepedési kérelmét, azt jóváhagyták. Nagybátyám itt élt Érsekcsanádán, ezért jöttünk épp erre a környékre, de ez végül hatalmas tévedésnek bizonyult, a nagybátyámról

Nagy Bendegúz

Kelemen Áron felvétele

ugyanis kiderült, hogy nincs nála fősvényebb ember. Ez a rokonaim egy részére is éppígy vonatkozik, meg a rasszizmus, a fasizmus, az idegengyűlölet is, ahogyan a magyar emberek jó részére is. Szorgalmas családból származom, a szüleim megpróbálták érvényesülni, de segítyt soha nem kértek. A helyi nazarénus gyülekezet tagjai nagyon sokat segítettek, ők szinte családtagként bántak velünk. Tudták, hogy nincs semmink, sok mindent hoztak, és munkát is adtak, a két bátyámmal mi is rendszeresen dolgoztunk a családjunk megélhetéséért, gimnázium mellett is dolgoztam segédmunkásként, éjjel is. Időközben beiratkoztam a bajai III. Béla Gimnáziumba. Szerettem a fizikai munkát, de tudtam, hogy tanulnom kell, ha vinni akarom valamire. Egyetemre mentem, építésznek készültem, aztán jött 1992. november 14., amikor örökre megváltozott az életem.

– *Addig milyen terveid voltak, mit húzott keresztül a baleseted?*

– Élt bennem egy olyan kép, hogy 2000-ben, 27 évesen lesz feleségem, talán már gyerekem is, rendes munkám és szakmám. Volt egy elképzelésem, hogy valahogy a hegyekben éljek majd. Az élet persze mindig átírja a forgatókönyveket, a balesetemmel minden a feje tetejére állt. Mi a székéből nem tudunk kikerülni. Aki Magyarországon vagy Romániában kerekesszékekkel jelenik meg, az „nyomorék”. Ezt csak most kezdem teljes mélységében felmérni, pedig már húsz éve kőkeményen küzdök ellene, de most már lassan kezdem elfogadni, hogy nyomoréknak tartanak. Az új körülményeket is el kellett fogadni, és úgy alakítani az életemet. A rehabilitáció Magyarországon nem sokat ér, és ez 26 év

Szamárháton Peruban (2005)

alatt sem változott. Ma is úgy bocsátanak ki a rehabilitációs központokból embereket, hogy fogalmuk sincs, mire való a kerekesszék, hogy kell vele bánni, hogy kell felpumpálni a kerekét. Ausztriában ez már 50 éve gördülékenyen működik. A balesetem után majdnem két évet töltöttem különböző kórházakban, végül mégis magamtól és sorstárs barátoktól tanultam meg mindent. Ha elmegyek felülvizsgálatra, tisztelet a kevés kivételnek, a legostobább orvosokkal szembesülök, akiknek fogalmuk sincs, ki vagyok. Viszem a nagy halom papírt, amelyet 26 év alatt begyűjtöttem különféle orvosoktól, szerintük mégis csaló vagyok. Ez az orvosi fasizmus példája. Eleve alig kommunikálnak az emberrel, én az orvosokat a kórházban meg szoktam döbbszteni azzal, hogy köszönök, kezet nyújtok nekik, és bemutatkozom. A legtöbbször azért elfogadják, de látom rajtuk a megdöbbenést, hogy ilyen merészségre vetemedtem. (Manapság háromévente hívnak be egy szakmai bizottság elé, ahol agresszív és arrogáns orvosok ülnek, akiknek egyetlen dolga, hogy az eleve szűkös szociális hálót még szorosabbra vonják.) Más országban a rehabilitációs központból kikerülve a hozzánk hasonló csak akkor találkozik orvossal, amikor mindenki más is: ha beteg. Mert az orvos drága, és minden másban egyéb szakemberekhez lehet fordulni. Nálunk még a kerekesszéket is orvos írja fel, pedig fogalma sincs róla, életében sose fogott olyat a kezébe sem. Én úgy jártam egyetemre tíz évig, hogy semmi nem volt akadálymentes az épületben. Ha nem lett volna sok segítők, diákok, tanárok, egyéb emberek, akkor nem ment volna. Mozgássérült-mellékhelyiség se volt. Mindenki más mehetett enni-inni, amikor akart, én a menzára akkor jutottam fel az étellifttel, ha felvitt valaki; ha nem, akkor nem ettem. És ez Budapesten történt, a 90-es években.

– De voltak emberek, akik odaálltak melléd.

– Igen, de az államnak kellene. Mindig van olyan ember, aki segíteni fog, de a segítséget is lehet kategorizálni. Vannak a kényszeresek, akik úgy érzik, muszáj rajtam segíteni, és ha rájönnek, hogy nem kell, akkor megsértődnek, eltűnnek, felszívódnak. De az, hogy mi létezhetünk a világban, azért van, mert civil emberek átveszik és elvégzik az állam feladatát. Nyugaton a mozgássérültek is ugyanúgy létezhetnek, mint az épek, mert az állam elvégzi a feladatát, és mi ott annak a hasznélvezői vagyunk. Itt viszont mindenért meg kell harcolni.

Engem három hónapig tartottak Szegeden a traumatológián a műtét után, aztán hazavittek Felsőszentivánra: a mentősök egyszerűen bevitték a házba, és ledobtak a kanapéra. Nem is szóltak, hogy aznap hazavisznek, így amikor a szüleim hazaértek a munkából, ott találtak úgy, hogy fel se készültek a helyzetre. Akkor jöttem rá, mennyit érnek az emberi kapcsolatok. A szüleim, a két testvérem és egy-két megmaradt, közeli barát állt mellettem, de a tágabb rokonságom nagyobb része azóta se kérdezte meg, mi van velem.

– Mi segített ebben a helyzetben?

– Erdélyből jöttem, előtte mindig sportoltam, fegyelmezett voltam. Ezt nem lehet feldolgozni, együtt kell élni vele. Nincs olyan, hogy elfogadod, hogy nyomorék lettél. Minden napért meg kell harcolni.

– Volt olyan pillanat, amikor eldöntötted, hogy nem adod meg magad a sorsnak?

– Mindig aktív voltam, az ágyban fekvéssel bírtam a tétlenséget. Nekem nem volt kérdés az aktivitás, tudtam, hogy az életemet újra kell gondolnom. Készültem arra, hogy mindenképpen befejezem az egyetemem. Az elmúlt 26 évet azonban végigdühögtem, és nem ok nélkül. Ha elmegyek Svédországba, azért dühögök, hogy ott mennyire jó a helyzet; ha Afrikába megyek, akkor azért, mert ott a mozgássérülteket megölik, vagy hagyják a

földön kúszni-mászni. Magyarországon ehhez képest langyos a helyzet. Hagynak élni, de nincs sok lehetőség. Szakemberként itt nincs esélyem. Magyarországon sérült emberként nem lehetsz sikeres, egy áttörhetetlen, nagy fal tornyosul előttünk. Nekünk mindenért triplán meg kell küzdenünk: ami mindenki másnak természetes, az nekünk iszonyatos küzdelembe kerül. És minden nap küzdünk az ostobasággal is.

A főnököket nem szeretem, nem bírom, ha parancsolgatnak nekem, ezért sosem volt állásom. Általában szerződéses jogviszonyban dolgozom, de már rég nem kapok munkát, mert korábban (2002-2010) fasisztának, azóta néha kimondva is kommunistának tartanak. Pedig mindvégig magam voltam: civil, nem politizáló állampolgár, aki a sérült emberek jogaiért harcol. Kilenc éve alig van munkám Magyarországon, pedig előtte komoly önkormányzati, állami, kormányzati projekteken is dolgoztam építészként.

Sok mindennel foglalkozom, szívesen mesélek az utazásaimról, mert az embereket érdekli, hiszen sokan még az államhatárt sem lépték át életükben. Amióta a könyvem megjelent, még többfelé hívnak, tavaly kb. 50 előadást tartottam, és ha felmerül egy-egy ország neve, mindig megkérdem a közönségtől, járt-e ott valaki. De legtöbbször csak én. Döbbsztem, hogy a magyar emberek mennyire nem járnak sehová! Ezért ilyen mentálisan beszűkült és röghöz kötött a közép-kelet-európai ember, ami óriási probléma. Most már ott tartok, hogy nekem nincs hazám. A Föld a hazám, de se Magyarország, se Románia nem az. Románia az akadálymentesítés szempontjából még rosszabb, borzasztóan elmaradott országnak számít.

– Hogyan lettél világgutató? Mindig megvolt benned ez a vágy?

– Utazós család voltunk, én pedig eleve is külön, izgága gyereknek számítottam: bicikliztem, más utakon próbáltam járnival, olyasmikkel foglalkoztam, amivel más nem. A kommunista Romániából persze nehéz volt kijutni, két évente mehetett Magyarországra egy-két családtag, esetleg Csehszlovákiába. Miután lett magyar útlevelünk, már könnyebb volt. Még román útlevéllel mentem el egyedül biciklivel 1990 nyarán Németországba és Ausztriába. Olyan értelemben nem akartam világgutató lenni, hogy mindenhová eljussak és mindent lássak, mert az nem is lehetséges, de sok mindenre kíváncsi voltam. Kerekesszékel eleinte valószínűleg azért utaztam, hogy mindenkinél bizonyítsam: erre is képes vagyok. Egy idő után pedig meg is szerettem ezt, a világ pedig annyira érdekes, hogy muszáj megismerni.

– Hogyan indulsz el?

– Az útjaimat nem tervezem meg. Ha meg kéne, talán el sem indulnék. Fejest ugrom a kalandba, és inkább Afrikában káromkodom napokig a különböző követségeken. Az ostobaság az egész világon katasztrofális. A legidegesítőbb a vízrendszer: bizonyos országokba nem engednek be, holott érvényes útlevelemmel jövök, nem vagyok bűnöző, mégis kuncsorogni kell a bejutásért. (És egy halom pénzt is kell fizetni.) Nagyon kevés magyar állampolgár utazik csak úgy, megismerni a világot. Sokan elmennek nyaralni, beülnek egy szállodába, az utazási iroda megszervezi nekik, bár a fiatalok már egyre önállóbbak ebben, keresik a lehetőségeket, kinyílt a világ. Én csak a régiót jelölöm ki, hogy pl. Délkelet-Ázsia vagy Afrika melyik része legyen éppen az úticél. Szoktam repülni is, de autóval vagy hajóval is elhagytam már Európát.

– *Egyedül vagy segítővel utazol?*

– Segítséget nem viszek soha. A párommal, Gizellával voltam már Marokkóban, de azt a stílust, ahogyan én utazom, sokan el sem tudják képzelni, nemhogy elviselni. Nehéz természetű ember vagyok. A legtöbb világjáró, akivel találkozom, többnyire szintén egyedül utazik. A segítség mindig helyben van, asszisztentst nem viszek, mert inkább nekem kéne rá vigyáznom. Ahová én megyek, azok olyan helyek, ahol nehéz létezni. Én sem úgy kezdtem, hogy elrepültem Etiópiába három hónapra egy hátizsákkal. Előbb bejártam Európát, és láttam, hogy lehetséges. Eleinte rövidebb időre, egy-két hónapra mentem barátokkal, ismerősökkel Iránba, Ázsiába, Afrikába, de később már mindig egyedül indultam neki a hosszabb utazásoknak.

– *Amikor megérkezel, mi a terv?*

– Klasszikus értelemben véve nincs terv. Létezni akarok az adott országban vagy régióban, szeretnék egy időre beépülni. Próbálok úgy élni és viselkedni, mint a helybeliek, ami majdhogynem lehetetlen, de mindent megteszek érte. Szállodába lehetőleg nem megyek, ugyanis utálom, hogy az ember sok pénzt kifizet azért, hogy megkapja ugyanazt, mint otthon. Én a világ örömeit és szenvedését szeretném átélni és átérezni. Meg akarom tapasztalni, az emberek hogyan élnek, mit esznek, miről beszélnek, hol dolgoznak. Nem hat meg a dicsőséges múlt és a jövő ígérete sem. Építészként és fotósként persze érdekelnek az értékek, de Kairóban nem néztem meg a piramisokat: nem vagyok kíváncsi egy rakás kőre, amelyet millió turista rohalmaz állandóan, bűz van, és iszonyatos pénzeket kérek már csak azért is, hogy megközelítsem a környéket. Sok érdekességet találok így, spontán módon is. Van egy *Lonely Planet* nevű útikönyv-sorozat, a legjobb ebben a műfajban, független utazóknak. Olyanok utazók írják, akik a világra

kíváncsiak, de nem a marketing vagy a hirdetés részére. Az utazás maga rengeteg szenvedéssel és lemondással járhat: éhezés, szomjúság, hideg, meleg. Nyilván egyfajta mazochizmus, hogy az ember elmegy Afrikába hátizsákkal, és erre a kerekesszék még rátesz egy lapáttal. Mert ha már ott vagyok együtt az ép utazókkal a dzsungelben vagy a

sivatagban, akkor meg kell oldanom a széket is. A hasonlóan gondolkodókkal jókat lehet beszélgetni: olyasmikről diskurálunk, amiről itthon szinte senkivel nem tudok. Ha meghív-nak, szívesen tartok előadást, beszélgetek – az embereket megváltoztatni már nem akarom. A fotóim kivetítésével a történetek megelevenednek, és az emberek szeretik a meséket. Amit én átélek, az végül is egy modern mese. Gyerekkoromban sokat olvastam, sok filmet néztem, és mindig azt hittem, hogy ezek kitálalt dolgok, de azt tapasztaltam, hogy az élet olyan durva és fájdalmas dolgokat produkálhat, hogy azt ki sem lehetne találni.

– *Hogyan kommunikálsz az útjaidon az emberekkel?*

– Elég sok nyelven beszélek. Ha épp olyan helyre megyek, ahol elfognak a nyelvek, akkor marad az univerzális mutogatás meg a szeretet nyelve. Látják, hogy nyitott vagyok, nem nézem le őket, mindenkit komolyan veszek. Szívesen tanyázom hajléktalanokkal, a legszegényebbekkel, de gyakran találkozom nagyon gazdag emberekkel is. (Volt, hogy milliórdosok házában laktam pl. Mexikóban.) Ez a fajta utazási stílus a problémák megoldására tanít. Olyan, mint a matematika. Kreatívnak kell lenni. Én két kicsi hátizsákkal utazom, de nekem ennyi elég is: ha az ember hónapokra elutazik, rájön, hogy alig van szüksége valamire. Az ember hajlamos az életét telepokolni tárgyakkal, még nem szoktunk le a gyűjtögető életmódról. Néha én is indokolatlanul ragaszkodom tárgyakhoz.

– *Az emberek, akikkel az útjaid során találkozol, mit tudnak rólad, ki vagy te az ő szemükben?*

– Szerencsére semmit nem tudnak rólam, és ez jó. Ha tudnak valamit, akkor már előítéletesek. Mindenki előítéletes valamilyen szinten. Annak idején Erdélyben úgy neveltek, hogy gyűlölni kell a fél világot, főleg a cigányokat és a románokat, meg a franciákat, olaszokat

Mindenhol könnyű barátokat szerezni (Kairó, 2009)

és mindenkit. Amikor életemben először, harmincévesen elmentem Franciaországba, már az első benzinkútnál, ahová betértem, olyan kedvesek voltak velem, hogy az addig építgetett gyűlöletfal egy pillanat alatt önmagától leomlott. Az összes többi belém táplált hülyeség is így omlik le, a románokkal szemben is. Cigányokkal mindig is barátkoztam, amiért kaptam is eleget, de érdekelt az életük. Éppen azért, mert annyira más volt, mint a miénk, és engem nagyon vonzott ez a fajta szabadság. Persze, láttam, mennyi mindent rosszul csinálnak, de érdekelt. Az emberek a világ nagy részén eléggé elfogadók, főleg a fejletlen országokban. Nem szeretem harmadik világnak nevezni, szerintem egy világ van. Léteznek fejletlenebb társadalmak, ahol az emberek sokkal elfogadóbbak, szenvedélyesebbek, emiatt szélsőségesebbek is. Ahol a dolgok élesben mennek az utazás során, ezzel is meg kell tudni küzdeni, ha nem akarok meghalni.

– *Kerültél valaha igazán veszélyes helyzetbe?*

– Rengetegszer voltam életveszélyes szituációban. Többnyire fotózás miatt csuktak le, hiszen rengeteg országban nem biztonságos, a fundamentalista muzulmán országokban pedig eleve tilos a fényképezés. A háborús országokban jönnek-mennek a különböző fegyveres csoportok; Afrikában, mondjuk Szudánban igazi életveszély fotózni.

– *Az ilyen helyzetekből hogyan lehet kikeveredni?*

– Nehezen. Belekeveredni is nehéz, hiszen odáig el kell jutni. Ha le is csuktak, többnyire később elengedtek, de voltak nagyon meredek történetek is. A dokumentarista fotósokat továbbra sem szeretik a világban. Most különösen, amióta a szegényebb országokban is van mindenkinek okostelefonja, facebookja, internetje: ez katasztrofális feszültségeket teremt, kontrollálatlan szörnyeket eresztett szabadon a világban. Nyolc év kihagyás után

tértem vissza nemrég Afrika bizonyos részeire, és azt tapasztaltam, hogy minden a feje tetejére állt emiatt. Az emberek látják a világot, tudják, hogy mi minden elérhetetlen a számukra, be vannak zárva. A szélsőségek pedig egyre inkább terjednek. Borzalmas dolgokat láttam, az emberkereskedelemtől kezdve a rabszolgaságig mindent. És ezt gyakran magukat kereszténynek tartó emberek is művelik. Lehet, hogy az emberek nagy része jó, de a kisebbik rész uralkodik felettük.

– *Megtapasztalod az útjaidon a pokol összes bugyrát..*

– De a mennyországot is, hogyha van. Az előadásaimon többnyire a jó dolgokról mesélek. Hogy milyen egyszerű utazás közben emberekhez közel kerülni. Csak meg kell érkezni valahová, legyen az dzsungel, sivatag vagy egyszerű falu: nyitott szívvel és lélekkel kell közelíteni, és akkor bármi jó megtörténhet. Kézről kézre adnak, gyakran pénzbe se kerül semmi. Ha már minimális jóindulattal és érdeklődéssel közelítesz, befogadnak, testvérként, barátként, kezelnek. És ez nem a kerekesszék miatt van. A kerekesszék durva szűrő ebben a világban, ami szerencsére a legtöbb rosszindulatú, ostoba lelkű embert távol tartja tőlem, hiszen ők szóba se elegyednének velem. A maradék között mindenfélék akadnak.

– *Kilenc éve alig dolgozol. Miből élsz, miből utazol?*

– Eleve nagyon keveset költök utazásra. Tavaly pályáztam egy Julianus-ösztöndíjra. Valami kis munka mindig akad, ha nem itthon, akkor külföldön. Ha csak az utóbbi évek itthoni munkáiból élnék, sosem lett volna lakásom vagy autóm. Ezeket mind korábban vettem. Van egy nevetséges összegű nyugdíjam is, az kb. a számlákra elég. Ha kiszámolom: az itthoni életem sokkal drágább, mint ha elutazom. Az élet Afrikában nagyon olcsó. Tavaly kíváncsiságból elmentem egy hónapra stoppal Közép-Ázsiába, Kazahsztánba és Kirgizisztánba, 300 dollárt költöttem egy hónap alatt úgy, hogy kétszer körbejártam a két országot, igaz, egy barátom sokat segített. Itthon egy jobb szállodában három éjszakát tölthetek el ennyi pénzért. Nem normális, hogy Magyarországon az emberek a jövedelmük nagy részét lakhatásra és rossz élelmiszerre költik. Alig áldoznak kultúrára, sportra, egészségre. A franciák, olaszok, svájciak a hatalmas keresetük nagy részét jó életmódra, jó élelmiszerre, kultúrára fordítják. Európán belül is brutálisak a különbségek még most is. Én a svéd szocializmus elveivel értek egyet, amely az emberekért van. Igazi szocializmus a világon sosem volt, csak az öt skandináv államban. Bár kapitalisták ők is, számukra mégis az ember a legfontosabb. Náluk mindenki embernek számít. Nem érdekli őket, ki vagy, honnan jöttél, csak az, mit akarsz

kezdeni magaddal, szorgalmas vagy-e, mihez értesz, és adnak munkát. Van még országok a világon, pl. Szingapúr, ahol lehet jól élni. Közép-Kelet Európában azonban szörnyen irigyek is az emberek. Engem vagy sajnálnak, vagy irigyelnek. Pl. Oroszországban fordult elő nemrég, ahol terepjáró autóval voltam, és betértem egy McDonald` sba.

(Szeretek oda menni, mert jó a mosdó, tisztálkodni is tudok.) Épp vacsoráztam, amikor odajött egy nagyon jól öltözött, nercbundás hölgy, és kezembe akart nyomni öt rubelt. Az kb. 30 forint. Megsértődött, amikor azt mondtam, hogy ez semmi, ha segíteni akar, adjon annyit, hogy megtankoljam az autóm. Erre jött az újabb csodálkozás: autóm is van? Ha nyomorék vagyok, hogy vezetek? Van sofőröm? Sehogy sem tudtam vele megértetni a helyzetet. Otthon, Miskolcon is, ha megállok valahol az utcán, előbb-utóbb valaki a kezembe akar nyomni egy ötvenest-százast. Rossz irányba haladunk.

– *Sosem fordult meg a fejedben, hogy ottmaradj valamelyik élhető országban?*

– De, sokszor megfordult, és most már a párommal konkrét tervünk van arra, hogy elköltözzünk. A vészforgatókönyv mindig Skandinávia. Svédországot jól ismerem, tanultam ott, van svéd diplomám. Itt nem lehetek és nem is akarok az építész kamarának tagja lenni, mert nem akadálymentes, a tagságért pedig évente egy rakás pénzt kell kifizetni. A svéd mérnöki kamarának attól a pillanattól kezdve, hogy elvégeztem az egyetemet, életem végéig (ingyenesen) tagja vagyok, és minden jogom megvan. Ahol élek és adózom, ott senki vagyok, az akadálymentesség hiánya miatt 2019-ben is naponta előfordul, hogy ügyeket utcán intézek. Miskolc belvárosa nekem olyan, mint egy díszlet, szinte sehová sem tudok bemenni. Az éttermekben nincs akadálymentes mosdó, tehát nagyon meg kell gondolnom, mit fogyasztok.

– *Érdekvédelmi szervezetekkel is együtt dolgozol. Milyen eredményeket tudtok elérni?*

– Az utóbbi évtizedekben rengeteg szervezettel dolgoztam együtt, vezettem is a *De Jure Alapítványt*, amelyet nemrég szüntettünk meg, mert nem kaptunk támogatást. Most a MEOSZ elnökségi tagja vagyok. Rengeteg

A mexikói-panamai határon átkelve (2005)

eredményt érünk el. A Mozgáskorlátozottak Egyesületeinek Országos Szövetsége (MEOSZ) profilt és harcmódot váltott, a szakmaiságra helyezte a hangsúlyt: a kormányokat szembeesítjük az ígéreteikkel, az általuk hozott, de be nem tartott törvényekkel. Ez az igazi érdekvédelmi munka. Nem panaszkodunk, nem követelünk, csak a meglévő keretek között próbáljuk érvényesíteni a törvények adta lehetőségeket. Kiharcoltuk a 3-as metró akadálymentesítését, nagy bravúr volt. Remek elnökünk van *Kovács Ágnes* személyében. Minden fronton harcolunk a mozgássérült emberekért, tárgyalunk a MÁV-val is, és rendszeresen találkozunk államtitkárokkal, *Tarlós István* budapesti főpolgármesterrel is. Egyértelművé tettük, hogy nem politizálunk, és ezt a kormány el is fogadta, szakmai partnerként kezeli a MEOSZ-t. Az elnökségünkben szinte csak mozgássérült és magasan kvalifikált emberek kaptak helyet.

– *Mik a terveid?*

– Alapvetően az életemben semmi sem alakult úgy, ahogy elterveztem. Egyelőre minden úgy jó, ahogy alakul, de azért megteszek mindent, amit lehet. Szeretnék továbbra is utazgatni, illetve hamarosan elköltözni. De nem könnyű, mert ha máshol vagyok, akkor sok minden hiányzik. Pl. a tejeskávé, az európai kulturális élet és persze a nyelv is. Mégiscsak magyar vagyok, magyarul beszélek, gondolkodom, magyarul szenvedek. Amikor Marokkóban voltam, három hónapig nem beszéltem magyarul, és az utolsó napokban találkoztam egy nagyváradi csoporttal. Fura, de nagyon jó volt velük ismét magyarul beszélni. A párommal, valahol a világ élhető és barátságos részén épp életteret keresünk magunknak. Persze, amíg lesz kihez, néha hazajövünk majd... ■

Politika és karikatúra 1945 és 1989 között

Takács Róbert

■ Don Quijoteként ül a karikaturista – vagy épp az újságíró – a lován, kezében dárdája, a toll vagy ceruza, és készül nekirontani akár századszor is az előtte tornyosuló szélmalomoknak. Az 1945 és 1990 közötti időszak karikaturistái is szívesen tekintettek így magukra: búsképű lovagként, akik az élet, a politika bosszúságaiba nem tudnak belenyugodni, százegyszer is nekirontanak, vívják szélmalomharckukat. Persze visszáságokkal, ügyekkel küzdöttek elsősorban, mert ebben az időszakban a humorra – akár csak a nyilvánosság egészére – a pártosság nyomta rá a bélyegét: a hivatalos elvárás az volt, hogy a karikaturista is legyen politikailag elkötelezett, a humorista, az újságíró, a festőművész egyaránt a közös ügyet szolgálja, kicsit népnevelő és még inkább agitátor legyen. Még akkor is, ha az, amit erről az évtizedről leginkább felidéznünk, csupán néhány évre volt a maga „vegytiszta” – vagyis inkább legsötétebb – formájában jellemző, arra az időszakra, amit „ötvenes évekként” emlegetünk. Ez az 1948-tól 1956-ig tartó időszak, a Rákosi-kor, amelyet „klasszikus modellként” a legegyszerűbb leírni, pláne egy karikatúrával foglalkozó írásnak, hiszen vonásai is annyira karikaturisztikusak. Ám ami előtte volt néhány évig, és koalíciós évekként szokás emlegetni – bár a történelemtudományban van olyan törekvés, hogy bevonjuk a Rákosi-korba –, másfajta nyilvánossággal, sajtószerkezettel rendelkezett. Míg ami utána volt, a Kádár-korban folyamatosan – nehezen észrevehető elmozdulásokkal – változott, hogy egy egypárti keretben, központi sajtóirányítással, cenzúramechanizmusokkal együtt is bizonyos mértékig másképpen működjön, mint Rákosi idején. Az alábbiakban azt követhetjük nyomon, mik voltak a hazai karikatúra feltételei és sajátosságai e három, egymástól elkülöníthető periódusban.

1944-1945-ben többpárti sajtószerkezet jött létre Magyarországon, de ahogy a belpolitikát négy – egymással koalícióban kormányzó, de egymással is küzdő – párt határozta meg, úgy a sajtó képét is ezek az erők formálták. A háborús pusztítás után az anyagi erőforrások előteremtése óriási erőfeszítést kívánt: a sajtó tekintetében mindenképp a papíré. Ezt központilag osztották el, 1945 nyarától a Miniszterelnökség, majd a Tájékoztatói Minisztérium illetékes – kommunista vezetésű – osztályán. De nemcsak papírhoz volt nehéz hozzájutni: lapengedélyhez is. Hol volt már a Monarchia szabadelvű szelleme, amikor még elegendő volt egy vállalkozónak bejelentenie, hogy új lapot indít! Az I. világháború kezdetétől

kizökölt az a régi világ a helyéből, és a II. világháború után sem „zökölt vissza”. A koalíció pártjai 1945-ben abban állapodtak meg, közéleti lapot csak pártok, társadalmi szervezetek, egyesületek alapíthassanak. A pártos sajtó – benne a pártos karikatúrával – nem is lógott ki egy olyan világban, ahol – 1945-ben – a választópolgárok közel 40%-a valamelyik párt tagja volt (később valószínűleg még több), és ahol a koalíciós egyensúlyt még a minisztériumi sofőr vagy kazánfűtő esetében is betartották.

Így aztán hiába lehetett volna rá igény piaci alapon, azok a satirikus lapok, ahol a karikatúrát leginkább keresnünk kell, szintén pártalapon alakultak meg. A Magyar Kommunista Párt (MKP) már 1945-ben útnak indította a *Ludas Matyit*. Pártlap volt ez a javából, bár pont ennek a címlapjára nem vették fel, hogy MKP. Célja nem a nevetetés volt, hanem az, hogy rajzos-közérthető módon tolmácsolja a kommunista párt üzeneteit, politikai sikereit, lejárássa ellenfeleit, és világossá tegye, kiket kell ellenségnek, „reakciónak” tekinteni. Csak 1946-ban indult el két további humorlap: a kisgazdapárti *Szabad Száj* és a *Pesti Izé*. Bár utóbbi szerkesztőségét a két munkaspárt-hoz kötődő újságírók irányították, a sikamlós pesti humor hagyományait követte. Ebből is adódott, hogy ennek volt a legmagasabb a példányszáma a három közül, még akkor is, ha a példányszámokat a kiutalt papír mennyisége határozta meg, nem a közönség igénye. 160-170 ezer példányban került az utcákra, miközben a *Ludas Matyi* csak 130-140 ezerig ment fel az 1945 utáni időszakban, a *Szabad Száj* pedig – lassan apadva – 1948-ban már inkább csak a százezer felé közelített. A három lap stílusbeli különbségét jól mu-

tatja, hogyan reagáltak 1947-ben a Marshall-segélyre: a *Ludas Matyi* keményen beleállt, horgkeresztes Gretchen asszonyságként ábrázolta Németországot, akinek a kedvéért a vézna, gonosz képű Uncle Sam (USA) az út szélén hagyja az éhezõ francia Marianne-t. Világos üzenet: a Marshall-segély a német fasiszmus és militarizmus újjáélesztését szolgálja a kommunista párt szerint, amely Marshallé helyett Sztálin marsall

terve mellett hitet a Ludasban. A kisgazdapárt lapja egy óvatosságot közölt arról, hogy egy kis „talált pénz” jól megforgatva milyen jól fel lehet használni: vagyis az FKGP álláspontja szerint az újjáépítési hitellel Magyarország is jól jár, még ha ezt nyíltan nem is merték kimondani. A *Pesti Izé* viszont nem lafacacázott: egy török szultán háremébe kalauzolta el az olvasót, ahol a szépséges háremhölgyek egyikére megharagszik az uralkodó, mert ez elfogadná az „idegen tőkét” is. Pajzán áthallás csak a politika.

Természetesen – ahogy korábban is – szinte minden terítéken lévő közügy megjelent a karikatúrákon is, az inflációtól, áruhiánytól és az azt kihasználó feketézőktől kezdve, a háborús bűnöket számon kérő népbíróságokon és kitelepítésen át a konkrét pártcsatározásokig. Ezekben az években a karikatúrák elképzelhetetlenek voltak a vezető politikusok nélkül. A *Ludas Matyi* persze *Rákosi Mátyás*nak és más kommunista szereplőknek tulajdonította a sikereket, míg a kudarokat, gondokat az ellenségnek, a reakciónak. Ide pedig egyre többet sorolt: már nemcsak az 1945 előtti világot képviselő Reakczi Jóskákat, vagy az egyházi ellenállás jelképének számító, *Mindszenty Józsefet*, de ahogy pörgött a politikai daráló, úgy kerültek bele a kisgazdapárt újabb és újabb csoportjai. 1947 elején, a köztársaság-ellenes összeesküvés vádjával már az FKGP centruma került célkeresztbe. A *Ludas* címlapján ekkor tűnt fel *Nagy Ferenc*, mint a balladai Ágnes asszony, aki hiába próbálja tisztára mosni pártja szennyését. A *Szabad Száj* kevésbé volt harcias, de próbálta védeni a kisgazda érdekeket a koalíción belül. Nagy Ferenc emigrációba kényszerítése után viszont már egy csak meghunyászkodott lap maradt a pályán,

— Mi lesz a silózással?! Ne kérődzzenek má: annyit rajjal

Karikatúra a kollektívizálás szolgálatában

A nyugat-európai cirkusz a „béketábor” kritikus szemével

amelyben az egyszeri kisgazda azzal vigasztalja a másikat, hogy nyugodtan szálljon föl az FKGP-vonatra, többször már nem kapcsolják le az elejét. A kommunisták helyett pedig inkább volt párttársukon, az új pártot alapító Balogh páteren tréfálkoztak.

A Rákosi-korban a végletekig egyszerűsödött a képlet. 1948-tól gőzerővel folyt a sajtószervezet átalakítása, a satirikus lapok közül kiesett a Pesti Izé, rövid ideig élt a helyébe lépő Fűrés, míg a Szabad Száj 1951-ig megmaradhatott. Példányszáma 65 ezerre apadt, miközben a Ludast kezdték valódi tömeglappá felpumpálni: 1949 tavaszán 200 ezer, 1952-ben 250 ezer, 1956 első felében 400 ezer példányban jelent meg. Ez illeszkedett a szovjet sajtóstruktúrát szem előtt tartó átalakításokba: a Ludas Matyi egyedül talpon maradt, nagy példányszámban megjelenő humorlapként ugyanúgy zengte a sikereket és leplezte le az ellenséget, mint a nyilvánosság bármely más műfajai és fórumai. Ugyanezt tették a napi- és hetilapok karikatúrái, persze jóval alacsonyabb számban.

A sajtó – ezzel pedig a karikatúrák – irányítása a pártközpontozáshoz került, míg a Népművelési Minisztérium az adminisztratív feladatokat vette át. Igaz, 1953-ig lényegében Révai József irányított itt is, ott is. A Magyar Dolgozók Pártja (MDP) Központi vezetőségének

mint a tervtúltesztet százalékosan kifejező táblácskákat. Mint mikor a 110%-ot teljesítő munkást dicséri meg a sokszorosan túlteljesítő élmunkás. Az már ötletesnek számított, amikor a munkahelyi ünnepségen szóvá teszi az elvtársnő, hogy őt túlságosan szédíti, mikor a parketten ugyanolyan tempóban forgatja párja, mint a műhelyben az esztergagépét. Az ünnepekre, kiemelt alkalmakra – április 4., május 1., november 7., választások – készült karikatúrákat viszont szinte nem is lehetett megkülönböztetni az ugyanekkor közzétett mozgósító plakátoktól. A pártközpont valójában ezt várta el, mégis felröpt, hogy nem találják a pozitív hősök eredeti, pátosszal teli ábrázolásának módját. A termelés kérdései olyannyira túlsúlyba kerültek, hogy a lapnál egyes munkahelyek, mindenekelött nagyvállalatok külön rovatot kaptak a Ludasban. A magánélet kérdései, a céltalan humor viszont teljesen kiszorult.

Ahogy a jó munkások a termelésre mozgósítottak a rajzokon, úgy a vidéki példakép a téészbe belépő, munkaegységét teljesítő paraszt volt, aki ráadásul pontosan teljesítette beadási kötelezettségét is. A falusi témájú rajzokon az állatokat is ugyanezek a célok éltették: a tehének sürgették a silózási tervek teljesítését, tejhozam-munkaversenyre hívták ki egymást, tyúkrok rohangáltak kis kosárra a

Agitációs és Propaganda Osztálya kartont vezetett minden lapról, és a lapok karikatúráit – időnként – apró részletekbe menően elemezték, véleményezték. Nemcsak arról volt tehát véleményük, útmutatásuk, hogy mit, hanem arról is, hogyan kellene megrajzolni. Ha nem sikerült – mert alapvetően mindig találtak okot az elégedetlenségre –, azt előszeretettel magyarázták a karikaturisták rossz társadalmi összetételével: a Ludasnál dolgozók alig harmada született munkáscsaládba, többségük – a korabeli kategorizálás szerint – alkalmazotti vagy értelmiségi származásúnak számított.

A karikaturista munkája egyszerűbb, vagyis sematikusabb lett. Propagálhatta a jól dolgozó sztahanovistákat, akik a képregények állandó szereplőivé váltak, és amire nem nagyon találtak más képi megoldást,

kezükben, hogy a tojás kötelező beadásának tervével le ne maradjanak.

Kevésbé tűnt erőltetettnek a Ludas Matyi, amikor az ellenségeket vette célba, hiszen a leleplezés, a támadás, az ellenfél eltorzítása mégiscsak a karikatúra lényegéhez tartozik. El kell különítenünk azonban azt a fajta dorgálást, amit a hanyag munkaerő kapott, hiszen őket a propaganda a felelősségükre akarta ráébreszteni, és arra, ami az ellenség osztályrésze volt. A rossz munkás, aki leggyakrabban Lógós Lalként tűnt fel a rajzokon, selejtet gyártott, elkésett a munkából, és vonakodott a munkaversenyből, míg a rossz vezető, Öntelt Ödön eltávolodott a dolgozóktól, kiskirályoskodott. A belső ellenséggel szemben viszont nem lehetett engedelményeket tenni. A legfőbb belső ellenség a karikatúrákon ezekben az években a falu átalakítását akadályozó kulák. A mindig visszataszító, kövér alakként megrajzolt Zsíros gazda, illetve Hájás gazda akkor volt boldog, ha rosszul ment a téészeknek, akadályozni akarták a jó munkát, és beadás helyett rejtegették a terményt, feketevágásokat tartottak. Mindebben pedig rendre a „klerikális reakció” embere, a falusi pap segítette őket.

Ugyanilyen karakterisztikus volt a külső ellenség ábrázolása. A grafikusok feladatához tartozott leleplezni az „amerikai imperializmus” ármánykodásait. Az ugyancsak kövér, szmokingos, cilinderes figurák – amelyekhez a magyar karikaturista bőven találhatott támpontot a szovjet satirikus újság, a Krokogyil lapjain – a dolgozók kizsákmányolásán gazdagodtak, a német fasizmust élesztgették újra, de a szovjet eredmények olvastán holtsápadttá váltak. 1949-ben került előkelő helyre a jugoszláv pártvezető, Josip Broz Tito, akit a nevéhez ragadt eposzi jelző – láncos kutya – ellenére csak néha ábrázoltak buldogként, viszont annál gyakrabban utaltak arra, hogy amerikai érdekeket szolgál, és horogkeresztekkel is sűrűn körbeverték.

1953-ban, Sztálin halála után, megindult az addig követett politika átértékelése a Szovjetunióban. Mindez a szovjet blokk államai közül Magyarországon hozta a leglátványosabb változást: júniusban Nagy Imre alakított kormányt, de Rákosi Mátyás maradt az MDP élén. Ebben az időszakban néhány karikatúra is elárulta, hogy két koncepció küzdött itt egymással: így az új, a könnyűipar, a fogyasztási cikkek gyártását rehabilitáló iparpolitika köszönt vissza azon a rajzon, amelyen a habverő integet „nagy testvérének”, a magasfeszültségű távvezetéknek boldogan, hogy immár ő is fontos. És a korábbi, az erőltetett nehézipari fejlesztést képviselő álláspont felelt azzal a kohással, akit valakik – a kép szerint helytelenül – egy rák hátára szerettek volna ültetni.

De a sajtó áthangelődése abban a karikatúrában is tetten érhető, amely 1954. május 1-jén jelent meg: évek után első alkalommal ugyanis nem valamiféle kiemelt munkásalak, felvonulók köszöntötték az olvasókat, hanem a délutáni majális táncos mulatsága. A Ludas szerkesztője is csak ekkor merete felvetni, mi volna, ha mentesítenék a karikatúristákat az olyan propagandafeladatok alól, amelyeket lehetetlen humorosan megvalósítani.

Az 1956-os forradalom elfojtása utáni rendteremtés a Ludast sem hagyta érintetlenül. A lapra három és fél hónapot kellett várni, hiszen november 4-ét követően a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) vezető párttestületei csak fokozatosan engedélyezték a különböző szerkesztőségek munkájának újraindítását. A címlapon Ludas Matyi saját megalkotójának, Fazekas Mihálynak számol el múltbéli hibáival, korábbi „rossz feleleteivel”, hóna alatt a humorlap 1949 és 1956 közötti számaival: „Tanító bácsi kérem, súgtak” – védekezik.

Az 1956 utáni karikatúra nem lett „tomából felmentve”, továbbra is el kellett látnia propagandafeladatokat, népszerűsítene kellett a „szocialista építőmunka” eredményeit, fel kellett nagyítania a kapitalizmus válságjelenségeit. Sőt, a hatalmi konszolidáció idején ez még kifejezetten erőteljes elvárás volt: így születtek élesen támadó karikatúrák a Szabad Európát hallgató, kutató mérgező rémhírtérjesztőkről, a nyugati divatokat majmoló jampecekről. Részt vettek a karikatúristák a nagy politikai projektekhez kapcsolódó propagandakampányokban is: az 1950-es és 1960-as évek fordulóján a mezőgazdaság kollektivizálásában, az évtized végén az új gazdasági reform bevezetésében. Vegyünk egy-egy jellemző példát mindkettő karikatúrái közül. Egy parasztember és egy agitátor ül egymással szemben, az utóbbi kissé fel van háborodva, miért hagyta a gazda olyan hosszan beszélni a tsz előnyeiről, ha már előző nap aláírta a belépési nyilatkozatot. Mire az közli, hogy jól esett neki újra végighallgatni, hogy jól döntött. A rajz – akárcsak a sajtó megannyi tudósítása, szervezési riportja – idealisztikus képet festett a falvakat ellepő „népnevelők” rohamáról, az életüket addigi medréből kiközölkentő kikényszerített döntésekről. A másik példa: 1968. január elején a Ludas olyan címlappal jelent meg, amelyen egy budapesti villamos utasai még az ajtókból is fűrtökben lógtak. Az arra sétáló házaspár egyik tagja így méltatlankodik: „Már négy napja dolgoznak az új mechanizmusban és még mindig nincs kocsjuk!” A Ludasra ez a propagandamódszer az 1960-as évektől kifejezetten jellemzővé vált: úgy dicsérnek valamit, hogy közben látszólag sópáncsognak. Ez a rajz is azt az üzenetet igyekezett kiemelni, hogy az új

ösztönző rendszerrel nőni fognak a keresetek, vagyis valójában jóléti propaganda. Akárcsak az a május 1-i rajz, amelyen a felvonulók már háttérbe szorultak, és a fókuszba az a teli parkoló került, ahol a masírozók a gépkocsijaikat hagyták.

A propagandarájzokon – főleg a *Népszabadságban* és nem a Ludas Matyiban – fel-feltűntek a politikusok is, akik 1949 után hosszú évekig nem voltak megrajzolva. Többnyire apró kis sikerhíradók voltak ezek: *Fock Jenő* az emberek karácsonyfája alá teszi az új metró 1972-ben, *Vályi Péter* pénzügyminiszter hatalmas számítógép-szekrény előtt nyugtázza, hogy a költségvetést 99%-ban teljesítették. A *Népszabadságban* azonban *Mészáros András* karikatúrista időként

egy-egy nagyszabású tablót is megalkotott, például politikai majálist vagy augusztus 20-i körképet, amelyen akár az egész kormány vagy Politikai Bizottság (PB) is helyet kapott. A legelső ilyen 1963 februárjában jelent meg, középpontban az Odüsszeuszként a párt hajóját sziréniszigetek – értsd: bal- és jobboldali elhajlók között – magabiztosan kormányzó *Kádár Jánossal*. Nem sok olyan kép akad, ahol Kádárt félmegtelen nők társaságában ábrázolták, márpedig az elhajló szirének azok voltak. De ott volt a képen tomatanárként *Biszu Béla*, világutazóként *Apró Antal*, kígyóbüvölőként *Aczél György* és háziasszonyként – hogyan máshogy? – a PB egyetlen női tagja, *Benke Valéria* is. Kádár később is ritkán szerepelt, erős személyi kultuszt nem építettek köré, amit viszont sugározni kívántak róla, az a karikatúrákról is visszaköszönt: előbb az 1960-as évek végén, az 1970-es évek elején a közönlenség való melós imázsát: mint amikor munkásként igazgatja az új gazdasági mechanizmus gépezetét, vagy egyszerű dolgozóként áll sorba a kiváló dolgozó kitüntetésért 60 éves korában. Majd az 1970-es évek második felétől – amikor Helsinki után gyakoribbá váltak a kétoldalú csúcstalálkozók kelet- és nyugat-európai államok között – az európai szinten is megbecsült, tapasztalt politikust mutatták, aki a Nyugat által is elfogadott tárgyalópartner.

A direkt propaganda mennyisége azonban 1956 után jelentősen összezsugorodott. A helyét pedig egyrészt rengeteg apró bosz-

Agitáció a tsz-ek mellett

szúság vette át. Számptalan variáns ismételtette ugyanazokat a témákat: áruhiány, alkatrészihiány, munkaerőhiány, lakáshiány (majd a lakótelepi környezet sivársága), minőségi hibák, bürokratikus buktatók, majd folyamatos áremelések. Ezek a rajzok másképp szolgálták a hatalom érdekeit: azáltal, hogy kibeszélhetővé tették a mindennapok otthon, a munkahelyen és a hivatalokban előforduló bosszúságait, oldották is a hangulatot. A humor – mind a karikatúra, mind a politikai kabaré – ezt a fajta szelepfunkciót is ellátta, ami nagyjából működőképes volt addig, amíg a problémák nem fedték el az eredményeket. Azt a fajta elvárt hozzáállást, miszerint a dolgok jó irányban mennek, a párt politikáját alapvetően helyeseljük, de vannak még hibák, ellentmondások, avagy az irány helyes, de a végrehajtáson javítani kell, amit a pártvezetés a humoristákról, karikatúristáktól elvárt, az 1980-as évekig lehetett tartani. Ekkor azonban már dőlt a panasz a karikatúrákból is. Néha túl is lépték a határt: a Ludas felelős szerkesztője, *Árkus József* például nem tette zsebre, amit az 1979. augusztus 20-i címlap után kapott a pártközponttól: ezen egy bolt kirakatában minden ártábla át van húzva, fölé az új, magasabb ár került. De így járt az ünnepi tábla is: Éljen augusztus 20!–26.50! Azt a sokkoló általános központi áremelést volt hivatott tompítani ez a rajz, amely véget vetett a 3,60-as kenyér időszakának.

Az 1956 utáni három évtized karikatúráin két mélyebben húzódnó tendencia is megfi-

gyelhető. Az egyik egy olyan átrendezőzés, amely az olvasót immár nem termelőként, hanem fogyasztóként szólítja meg. 1956 előtt az üzemben, mezőgazdasági munkában készült karikatúrák határozták meg az általános képet. Ezek később is jelen vannak, de megritkulnak, mind több karikatúra készült a magánélet helyszínein, otthon, a lakókörnyezetben, boltokban, a természetben. A mezőgazdasággal kapcsolatos rajzok például szinte teljesen eltűnnek a kollektivizálás után, legfeljebb a tsz-melléküzemágak kapcsán jelennek meg sajátos, kétértelmű mondanivalóval: nehéz eldönteni az adott rajz a mellékágazatok jövedelmezőségének örvend vagy a túlzások ellen szól. A karikatúrákon felbukkanó emberek pedig egyre ritkábban előállítói, és mind többször felhasználói a különböző javaknak.

A másik általános tendencia a depolitizálás. Ez jól tetten érhető az ünnepi ún. muszanyagokban, hiszen április 4-ről, május 1-jéről, augusztus 20-áról, november 7-éről továbbra is illett karikatúrán is megemlékezni. Azonban ezekből a rajzokból elkopott a pátosz, és maga az ünnepi alkalom pusztá illusztrációvá vált a szokásos témák variációihoz. Szólt például május 1-i rajz a fogyasztói javak hajszolásáról, a prémiumvadászatról, a munkaerőhiányról és a munkagépek kihasználatlanságáról is. Ráadásul a közéleti ember helyett a magánember tűnt fel itt is: a felvonulók helyett

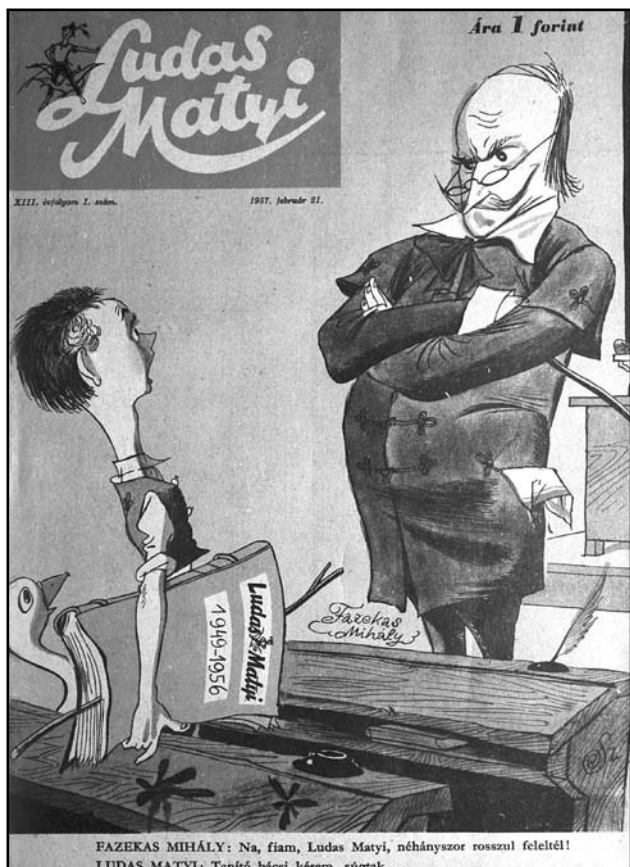
az otthon tévéző, kiránduló vagy piknikező család, sőt az 1980-as években a nudisták is felvonultak május 1-jén a Ludasban.

Az, hogy ez nem ellenkezett a karikatúristák törekvéseivel, az is mutatta, hogy a Ludasban megjelentek azok a rovatok, amelyek elvont fogalmak, asszociációk ábrázolását, grafikus tudásuk és kreativitásuk fitogtatását kívánták meg, mindenfajta politikai felhang nélkül. Megrajzolták egyszerre tucatnyi példát a saját válaszukat arra: „Mit felejtettek ki az önéletrajzuktól?"; „Milyennek képzelték az Eldorádót?"; „Mire fizettek rá?“. A Fotó+Grafika rovatban egy fényképrészletet kellett ceruzával kiegészíteniük, míg egy harmadik változatban egy szó, egy fogalom (pl. fegyelem, fortély, flört, gépek, idomítás) kapcsán rajzolták meg, mi jut eszükbe róla. Szintén a depolitizálás irányát erősítette, hogy viszsztatér a lapba – az 1946 és 1948 között a Pesti Izét jellemző – pajzán humor. Nem jelent meg Ludas Matyi anélkül, hogy ne lett volna benne néhány meztelen nő, akár a bevett panaszkodós témák egyikére hangszerelve (például hogy beázik a lakás, sokára javítja meg az Ingatlankezelő Vállalat), akár egy régi férj-feleség vicc illusztrációjaként. Bár a humor szelep funkciójára az 1980-as években nagyobb volt az igény a hatalom részéről, a karikatúra – legalábbis a Ludas jelentősége – csökkent. A Ludas Matyi 1970 körül élte a fénykorát, nem sok hiányzott a 600 ezer példányhoz. Ez aztán lassú apadásnak indult, az 1979-es áremelésekből pedig a sajtó sem maradhatott ki. Az 1980-as évek közepén már csak 300 ezer példány fogyott. Az évtized végén pedig mind a Ludas, mind

Egy „botrányos” címlap: az infláció finom kritikája a pártvezérelt Ludas Matyiban

a többi lap karikatúristái kikerültek a pártállami gyámkodás alól, de a politikai karikatúra elvesztette a korábbi évtizedekre jellemző – a hatalom, a karikatúrista és az olvasó cinkos összekacsintásával fűszerezett – vonzerejét. (Az írás a 2018. szeptember 26-án, a Bajai Honpolgár-estek keretében elhangzott előadás szerkesztett változata) ■

A vicclap burkolt önkritikája 1956 után

Kedves Olvasónk!

Látogasson el honlapunkra (www.bajaihonpolgar.hu), és kövesse a lapunkkal kapcsolatos híreket facebook-oldalunkon (<https://www.facebook.com/bajai.honpolgar/>) is! Folyamatosan frissülő weboldalunkon nemcsak a lappal kapcsolatos híreket olvashatja, hanem archívumunkban régebbi lapszámokat is böngészhet, az online plusz rovatban pedig a nyomtatott lapszámokban nem található szöveges, képes és videós tartalmakkal is találkozhat. Többet is megtudhat szerzőinkről, szerkesztőbizottságunk tagjairól, egyúttal könnyen kapcsolatba is léphet velünk. A tartalom napról napra bővül!

www.bajaihonpolgar.hu

A bajai vendéglátás problémái a nagy gazdasági világválság előtt

Sarlós István

■ Az első világháború előtt Baján számtalan, a civil társadalom szinte minden területét a tevékenységével lefedő egyesület működött, amelyek nagyobb része a szerb megszállás után, az 1920-as évek első felében újjáalakult. Az országos gazdasági nehézségek, a folyamatos pénzihiány, az élet újrakezdésének problémái az egyesületek életén is meglátszott; ezért mindenki ott próbált pótlólagos jövedelmet szerezni, ahol tudott. A nagy teremmel rendelkező egyesületek gyakran elvállalták, hogy külsős szervezeteknek is rendeznek bálakat, bankettek, ebédeket, vacsorákat, zenés-táncos összejöveteleket, de ezzel megsértették a vendéglátás alapvető szabályait rögzítő törvényt és a helyi rendeleteket.

A jogi szabályozás viszont nyitva hagyott egy kiskaput, amelyet szinte mindenki kihasznált. Minden egyesület a területileg illetékes jegyzőnél kérhetett – állandó, vagy ideiglenes – italmérési engedélyt. Az így kimért italokat az egyesületi tagság fogyasztotta el az egyesület rendezvényein. Az italmérési engedélyt szinte mindegyik folyamodó egyesület megkapta, ahol fennmaradtak az egyesületi jegyzőkönyvek, ott a közgyűlési napirendi pontok között előkelő helyen szerepeltek az italméréssel kapcsolatos kérdések. – A szeszesitalok és a kávé ekkor is jövedéki terméknek számítottak, tételes elszámolás alá estek, és a fogyasztásukról folyamatosan beszámolókat

kellett tartani a közgyűléseken! – Az egyesület tarthatott éves bált, díszvacsorát, bankettet stb., ha azt a működési szabályzatában rögzítette, és az éves munkatervében pontos dátummal megjelölte. Ilyen társas rendezvények után az egyesület vigalmi adót fizetett a városi házipénztárnak. Ha egy egyesület tisztességesen jelentette be rendezvényeit, befizette utánuk a vigalmi adót, akkor szinte biztosan elkerülte az ellenőrzést. A városnak érdekében állt az ilyen típusú rendezvények „támogatása”, mert ebből többletbevétele származott, viszont így a városi vendéglősök elestek a nagy jövedelmet hozó rendezvényektől. 1929 májusában több ilyen, a hivatásos városi vendéglátókat megkerülő rendezvény után ipartársulatuk panaszt tett a Bajai Ipartestületnél.

„Bajai Vendéglősök, korcsmárosok és Kávésok Ipartársulata.

A Bajai Ipartestület T. [tisztelet] Elnökének. Baja.

A Bajai Vendéglősök, Korcsmárosok és Kávésok Ipartársulata tisztelettel azzal a kéréssel fordul a T. Elnökséghez, szíveskedjék törvényes ipari érdekképviseleti feladatának megfelelően a vendéglős ipari szakmát érintő, alább részletezett sérelmek orvoslására és azoknak a jövőben való megakadályozására a szükséges hivatalos eljárást megindítani.

A Társulatnak tudomására hozott panaszok szerint a helybeli egyletek, olvasókörök

stb., amelyek kizárólag tagok részére való italkimérési engedéllyel bírnak, a legtöbb esetben szakképzettség nélküli üzletvezetők által a vendéglős szakmába vágó munkát folytatnak, amennyiben nem tagok részére társas ebédek és bankettek rendezését is vállalják és végzik. Így legutóbb f. [folyó] é. [év] május hó 23-án a Polgári Olvasó Egylet a megyei tanítógyűlés résztvevői számára rendezett társas ebédet.

Feltételezzük, hogy az egyletek e jogosulatlan iparüzése a tájékozatlanságnak és az ipartörvény vonatkozó rendeleteinek nem ismerésének a következménye, de elhárítódását a vendéglős szakma tétlenül nem nézheti és megakadályozását kötelességének tartja. Rendkívül érzékeny károsodást jelent e gyakorlat a szakmára nézve, amely a rossz gazdasági viszonyok következtében a lehető legrosszabb kereseti viszonyok között tengődik és existenciáját veszélyeztető katasztrofális helyzetben kétségbeesetten küzd a tönkrement réme ellen.

Tisztelettel kérjük, hogy érdekeink védelmére az ipartestület hivatalos tekintélyét latba vetni és sérelmeink orvoslására a szükséges intézkedést a legjobb belátása szerint sürgősen megtenni szíveskedjék.

Baja, 1929. május 30.”

A területileg illetékes ipartestületnek az egyesületek ilyenfajta ellenőrzésére nem volt jogköre, azt az I. fokú iparhatóságnak, azaz a kapitányi hivatalnak kellett megtennie. Iparügyekben I. fokon a közigazgatási egység iparügyekkel foglalkozó osztálya, II. fokon a területileg illetékes rendőr- vagy csendőrkapitányság, III. fokon a minisztérium alosztálya járt el. Az ipartestület ezen az időszakban megkerülhetetlen volt, mindhárom hatósággal tartotta a kapcsolatot, oktatási, szakértői és ellenőrzési feladatokat látott el; ezután észrevételeket, javaslatokat tett. Ha az iparhatóság bármilyen szinten eljárást indított, akkor mindig kikérték az ipartestület véleményét az ügyben.

1929-ben Baján egyértelműen elterjedt az a szokás, hogy a társas összejöveteleket a városi egyesületek szervezték meg, ami egyértelmű jövedelem kiesést jelentett a helyi vendéglátóknak. A problémát érzékelte az ipartestület is, és a beérkezett panaszt a városi tanács felé továbbították azzal a kiegészítéssel, hogy csak konkrét esetekben járjanak el a jogtalan iparüzők ellen. ■

Vendéglői életkép az előző századelőn

Volt egyszer egy csapat...

A Bácsbokod United siker- és hidegzuhany-története

Péter Árpád dr.

■ 1979 tavaszán, egy hétköznapon, Bácsbokodon, szinte véletlenül került a kezembe a Magyar Úttörőszövetség lapja, a *Pajtás* aktuális száma. Lehet, hogy az iskolai menzán elfogyasztott ebéd után – négytagú családom akkoriban ott étkezett, *Fazekas néni* remek, házikoszt-minőségű menüiért fejenként naponta alig pár forintot kellett fizetnünk – , de az is lehet, hogy egyik fiam hozta haza az újságot. Abban egy pályázati kiírás ragadta meg a figyelmet: a *Kispályás Pajtás Kupa '79-é*. Az 1966. szeptember 1. után született általános iskolás gyermekek számára meghirdetett kispályás labdarúgó bajnokságba benevezés feltételei között szerepelt, hogy „a nevezési lapot a sportorvos egy hétnél nem régebbi igazolásával 1979. május 31-ig kell elküldeni az Úttörősporttelep címére (Budapest, Margitsziget)”. Fontos szempont volt még, hogy a területi vagy az országos döntőbe jutást a lejátszott mérkőzések száma, és nem az eredménye dönti el, és hogy ellenfél bármely csapat lehet. A „könyvelés” tekintetében követelmény volt, hogy egy személyi igazolvánnyal már rendelkező egyén legyen a játékvezető, akinek – valamint a két csapatkapitánynak – aláírásával ellátott jelentést kell beküldeni a megadott címre a lejátszott mérkőzés időpontjáról és eredményéről. *„Csak az 1979. június 1. és július 25. között lejátszott és jelentett mérkőzéseket vehetjük figyelembe! A legtöbb mérkőzést játszó csapatokat meghívjuk a területi döntőkre [...], és ezek győztesei vívják majd az országos döntőt 1979 augusztusában, a budapesti Úttörősporttelepen”* – állt a versenykiírásban. Néhány hasznos

tanács között szerepelt egy, az edzői és intézői feladatokra felkérendő „megbízható személy”, valamint az, is: *„Adjatok nevet az együttesnek!”* [Megjegyzés: Bár bizonyos vagyok abban, hogy a lejátszott mérkőzések jegyzőkönyveinek másolata is megvan valahol, de minthogy könyvszekrényemben hosszas keresgéeléssel sem leltem fel őket, így inkább néhány egykori csapattag – köztük fiaim – és saját magam emlékezetére hagyatkozva elevenítem fel a 4 évtizeddel ezelőtti történeteket.]

Én akkor Bácsbokod II. körzetének orvosa voltam, fiaim – Endre és Árpád – az iskola hatodik, ill. ötödik osztályába jártak. Akkortájt nemcsak felnőttekkel, hanem velük és osztálytársaikkal is előszeretettel „rúgtam a bőrt” (ahogy „veteránként” teszem azt napjainkban is másokkal Felsőszentivánon). Nem csoda, ha gyerekek is felvillanyozódtak az ötletre: nevezünk be a Pajtás-kupába! Én vállaltam az edző és az intéző szerepkörét is. Miután az iskola vezetősége megadta a hozzájárulást, hívásomra – szülői beleegyezéssel és közreműködéssel – beindult a gépezet. Az előzetes jelentkezés alapján körvonalazódott a 12-14 fős keret. A csapat *Bácsbokod United* néven nevezett be a kupáért folytatott küzdelembe. (A választott név a Manchester United 1958. február 6-i, müncheni légi katasztrófájára kívánt emlékeztetni. E szerencsétlenségben a csapat 8 játékosa és a gép további 15 utasa vesztette életét.) Csapatunk gerincét – fiaim mellett – egy lány, a kapus *Alzheimer Anikó* és több, a labdajátékért igencsak rajongó fiú (*Vő András, Temmer István, Salamon Zsolt, Pápay László, Bog-nár Gábor, Sánta János, Jarmaczkai Zoltán,*

Molnár Tibor, Horváth Zoltán, Csémy Attila, Máder Márton és Csúcs Zoltán) alkotta. A csapattagok egyhangú szavazata alapján a kapitány nagyobbik fiam, *Péter Endre* lett.

A hivatalos nevezési procedúra, majd az indulási engedély kézhez vétele, továbbá jó pár felkészítő-összeszoktató edzés után Bácsbokodon zajlott az első mérkőzés a templom mögötti kispályán. A meghívott ellenfél a jánoshalmiak félelmetes csapata volt (edzője testnevelő-tanáruk, korábban az egyik jó hírű bajai futballcsapat erőssége, *Ádám* tanár úr). Csapatunk a nyitómérkőzésen nagy „zakót” kapott: az ellenfél 8 góljára a 2x15 perc alatt talán ha eggyel válaszoltunk. Ám a kudarc csak még elszántabbá tette a csapatot! Újabb és újabb mérkőzéseink során egyre olajozottabban és gólképesebben szerepeltünk; hírünk egyre nőtt. Hogy aztán a meccsek száma hogyan gyarapodott? Előfordult, hogy a bajai Gyakorló Általános Iskola vonatkereti kispályáján összesereglett jó néhány csapat – közte az egyik fővárosi kerületből jött gárda – körmérkőzése alkalmával egyetlen napon 4-gyel nőtt lejátszott és igazolt mérkőzéseink száma.

Vidékre – időnként távolabbra is – történő utazásainkat az Aranykalász MGTSZ-től „grátis” kapott busz tette lehetővé. Az élmények sokasága bizonyult máig marandónak számomra is. Alzheimer „Kajsi” Anikó olyan bátorsággal védte kapunkat, amelyet napjaink női kézilabda-kapusai is megirigyelhetnek. (Később valamely női NBI-es csapat, valószínűleg a Femina kapusa lett.) Balszélsőnk, az apró termetű és vékonydongájú, ám higanymozgású cigány fiú, *Sánta „Sántika” János* egyik távolabbi

Pályán a csapat

Jutalomfürdőzés egy sikeres meccs után

mérkőzés utáni haza utunk során beiktatott kunfehértói „jutalom-fürdőzés” alkalmával húzódkodott még csak közelébe merészkedni is a tónak. Csak azok után vette a bátorságot, hogy a „cséká” kezét fogva vezette be a vízbe. (Később már lubickolni is volt mersze a Sugovica vizében.) Mivel akkoriban a Sport szelet ára alig 1 forint volt, számos esetben 100 darabot vettem belőle, hogy testvériesen elosztva, a csapattagok kalóriapótlását legalább részlegesen biztosítsam...

Záró mérkőzésünket Jánoshalmán, a nyitómérkőzésen minket tönkreverő csapat ellen játszottuk. Visszaadtuk a kölcsönt! Finoman szólva is lemostuk őket a pályáról! Közel hasonló arányban vertük meg őket, mint ők minket az első meccsen! Hüledeztek – nem hittek a szemüknek!

Röviddel július 25. után Magyar Úttörők Szövetségétől a hivatalos levelet kaptunk: az 1979. június 1. és július 25. között lejátszott és igazolt 50 mérkőzésünkkel

kvalifikáltuk magunkat a nyári szünetben tartandó országos döntőbe! A boldogság leírhatatlan volt. A folytatás már kevésbé tűnt boldognak. A megyei úttörőszövetség illetékese telefonon (!) tájékoztatott arról, hogy az előző évben, egy más versenykiírás keretében zajlott bajnokságban mind a megyei, mind a területi bajnoki címet Jánoshalma csapata szerezte meg. Csak-hogy figyelmetlenségük és mulasztásuk miatt akkor „elfelejtették” a jánoshalmiakat meghívni az országos döntőre. Ezért most – a korábbi mulasztást pótlandó – azt a döntést hozták, hogy a területi döntő mellőzésével a bácsbokodiak helyett a jánoshalmiak vegyenek részt a nyári, a margitszigeti Úttörő Stadionban megrendezendő döntőben.

A hír hideg zuhanyként érte a csapatot... (A fejleményekről a Pajtásban ugyanaz a Cser Gábor számolt be, akinek neve a versenykiírás alatt is szerepelt. Nagy meccsek kispályán című képes tudósításában írja: „A

kispályás Pajtás Kupa országos döntőinek mérkőzéseire meglehetősen fegyelmezetten reagált a főváros milliós szurkolótábora [...] A Kispályás Pajtás Kupa végeredménye: 1. Nagyecsedti Olimpia 2. Tyukodi Pajtás 3. Ózd, Városcsopont 4. Jánoshalma 5. VIII. ker. Úttörőház 6. Pomázi Hunyadi SE.”)

Hogy az egykori Bácsbokod United gerincét adó játékosok utóbb milyen sportsikereket értek el, meghaladná az írás kereteit. Bár biztos ismereteim jó néhányukról vannak (főleg leginkább fiaimról), itt csupán egy valakiről, a bajaiak által jól ismert Vő Andrásról (Bandiról) ejtek szót.

Bár nevét nem futballistaként tette határainkon túl is ismertté, de talán a Bácsbokod United színeiben is bizonyított „akarnoksága”, küzdeni tudása is szerepet játszott abban, hogy fiaiból, Kornélból és Viktorból világversenyeket nyerő motorcsónak-versenyzőket faragott. ■

A Bajai Honpolgár

friss számai városunkban jelenleg az alábbi helyeken vásárolhatók meg

- Ady Endre Városi Könyvtár,**
Munkácsy Mihály utca 9.
- CBA Belvárosi ABC,**
Eötvös utca 1.
- Cserba Optika,**
Batthyány Lajos utca 18.
- Líra Könyvesbolt,**
Déri Frigyes sétány 5.
- Tourinform Iroda,**
Baja Marketing Kft,
Szentháromság tér 11.
- Gazdabolt**
(Baja, piacssarnok)

Köszönjük olvasóink érdeklődő részvételét a BAJAI HONPOLGÁR-ESTEK 2018/19-es évadában! Tartsanak velünk a következő szezonban is!

Az új évaddal kapcsolatos információkért figyeljék nyári lapszámunkat, honlapunkat (www.bajaihonpolgar.hu/honpolgarestek), facebook-oldalunkat és a városi könyvtár hírlevelét!

Nehéz idők tudós napszámosa

Mayer János

■ Egy tanár életpályája nem feltétlenül bővelkedik különleges izgalmakban, hiszen aktív időszakának jelentős része az iskola falai között zajlik, ahol ritkán történnek a kívülállók számára is érdekes események. Bizonyos korokban és bizonyos rendszerekben viszont nem volt egyszerű tanárnak (különösen történelemtanárnak) lenni, főleg ha az ember saját szakmai elveinek, önbecsülésének és a felsőbb elvárásoknak is meg akart felelni, és nem akarta megütni a bokáját sem. A most 86 éves *Gergely Ferenc* tanári pályája szinte teljes egészében a Rákosi-, majd a Kádár-diktatúra idejében telt el, így bőven volt módja arra, hogy önéletírásában a fenti dilemmákkal is szembenézzen.

Az időről időre lapunkban is publikáló, jelenleg Budapesten élő szerző 1955 és 1965 között volt a bajai III. Béla Gimnázium tanára, de városunktól több mint öt évtizeddel ezelőtti távozása óta sem szakadt el teljesen: történészként többször is kutatott bajai témákat, kapcsolatrendszere máig a Sugovica partjához köti. A most könyvben is megjelenő emlékezések egy részét eredetileg évekkal ezelőtt vetette papírra, de szerencsére sorai aktualitásukból sokat nem vesztek azóta sem.

Bár a kötet alcíme azt sejteti, hogy enne főleg a tanári pálya emlékei tolnak elő, a könyv nagyobb része a szerző gyermek- és ifjúkorával foglalkozik, az 1955 utáni időszak a könyvnek alig tizedrészét alkotja csupán. Ezen persze nincs mit csodálkozni: az 1933-ban született Gergely Ferenc ahhoz a nemzedékhez tartozik, amelynek meghatározó élménye a második világháború volt, ifjúvá serdülése pedig a kommunista diktatúra kialakulásával párhuzamosan zajlott. S amikor agyában megőrzött emlékeit felidézi, egyúttal a sokat megélt történész szemszögéből értelmezi, értékeli is az egykori eseményeket, gyakran egykori álláspontját is felülvizsgálva. Családjában a világháború valódi törést okozott, hiszen az addig viszonylag gondtalan váci, majd budapesti gyermekkor után a menekülés, a gyakori költözések és a létbizonytalanság időszaka kezdődött meg, amelyben néhány súlyos tragédiát is át kellett élniük. A biztonságosnak hitt Vitnyéden a nyiladozó elméjű kislíj hamar megtapasztalta a „felszabadító” szovjet hadsereg erőszakoskodását, fosztogatását.

A háború lezárulása a család számára elszegényedést, deklaszálódást hozott, a kántortanító apa pedig egyre nemkívánatosabbá vált a formálódó új világban. Ebben az időben

a család Abonyban élt, s „Öcsike” leginkább a sportban találta a legnagyobb örömeit: fociban és asztaliteniszben is jobbnak számított kortársainál.

A sok nehézséggel elvégzett általános iskola után – kisebb kitérő után – a kiskunfélegyházi tanítóképző diákja lett, amelyről a könyvben igen részletes leírást ad: megismerjük a kollégista diákok mindennapjait, életkörülményeit, fontosabb tanárait, szórakozási lehetőségeit. Az 1951-ben végzett ifjú „prepának” tanára volt többek között a jeles Petőfi-kutató, *Mezősi Károly* vagy éppen a kiskunfélegyházi minőségi tornasport megalapítója, *Tulit Péter* is. Őket és néhány kollégáját olyan emberi gesztusok alapján mutatja be, amelyeket a hivatalos életrajzokban aligha olvashatunk róluk.

A tanítóképző után Gergely a szegedi egyetem diákja lett; igaz, nem az eredetileg megpályázott magyar, hanem történelem szakon, és – miután nagyapját kuláknak minősítették – kollégiumi ellátás nélkül. Az 1950-es évek elején az egyetemi történelemoktatás (is) meglehetősen átpolitizált és ideologikus volt, bár a szegedi katedrán így is oktatott néhány korszakos egyéniség, mint például az ókortörténész, klasszika-filológus *Szűdeczky-Kardoss Samu* vagy épp az inkább később szép pályát befutó *Bánkúti Imre* és *Ormos Mária*. (Utóbbi alig három évvel idősebb a szerzőnél, mégis oktatója volt.) A háború alatt iskolázódott, nagyjából nem értelmiségi származású tanulóifjúság számos műveltségbeli és tanulási hiányossággal küzdött, és oktatásuk módszertana is meglehetősen egysíkú volt: kész vagy órai jegyzeteket kellett bebeflájni, a saját jegyzeteket kötelezően be kellett mutatni, s ezek hiánya esetén vizsgázni sem lehetett. S a szigorúan vett történelemoktatás mellett nagy óraszámban küzdeni kellett a marxizmus-leninizmus klasszikusaival. Mind a jegyzetelés – egyébként persze nagyon hasznos – technikáját, mind a nagyobb terjedelmű szemináriumi dolgozatok megírásnak képességét keserves saját tapasztalatok révén kellett megtanulnia. Ebben sokat segítettek a maga idejében kiváló középkortörténész (és 1995-ben bekövetkezett haláláig hithű kommunista) *Karácsonyi Béla* „tatárjárás hangulatú” szemináriumi, amelyek során órákon át bírálták a hallgatók dolgozatait. Ebből a szerző a kötelező ideológiai máz ellenére is sokat tanult. A sok nélkülözéssel, minimális módszertani, de például katonai képzéssel és munkaversenyekkel (!) járó egyetemi évek feladata az új szemléletű „szocialista ember” kinevelése volt. Mindez – bár családi indítá-

tásából nem következett volna – nem maradt hatástalan az ifjú Gergely Ferencre sem, bár a történelem ideologikus ábrázolásától (értsd: torzításától) már ebben az időben is visolygott.

Néhány hónap katonai szolgálat után Gergely Ferenc 1955-ben lett a bajai gimnázium tanára, amit az tett lehetővé, hogy az 1948-ban államosított intézményből több pedagógust eltávolítottak, így viszont több tehetséges fiatal és ambiciózus oktató került a „Béla” tantestületébe. Ezt akkor még aligha tudták, de az évtized vége felé – az egykori tanítvány, *Makk Ferenc* szavai szerint – egy „tanári aranycsapat” állt össze, amelynek *Keszthelyi György*, *Bálint László*, *Váry Béla* vagy éppen *Dániel József* mellett Gergely is meghatározó tagja lett. A városhoz korábban nem kötődő ifjú történelemtanár igyekezett beleásni magát iskolája és Baja múltjába, amiben nagy segítségre lelt az akkor ugyancsak pályakezdő régész-muzeológusban, *Kőhegyi Mihály*-ban, akivel utóbb több közös publikációjuk is volt. Bajai éveire – amelynek mindjárt az elején része volt az 1956-os jeges ár, majd a forradalom időszaka – jó szívvel emlékszik vissza. Megszállottan akart jó tanár (és jó nevelő) lenni, és mai szemmel nézve elképesztő energiákat mozgósított a tanórák magas színvonalú megtartása mellett az egykori belás vízitelep újjáélesztésére, az iskolai KISZ-szervezet irányítására, olvasásra és az utóbb már-már legendássá vált történelem szakkör megtartására, iskolán kívüli szabadidős és sportprogramok szervezésére. A szakkör hatékonyságára jellemző, hogy több, a maga területén nagyot alkotó, hírneves történész (Makk

Ferenc, *Szefű László, Hajnóczy Gábor* került ki a tanítványok közül, akik állítólag még gimnazistaként levelezős egyetemistáknak írtak szakdolgozatokat. Mai tanárként csodálkozva olvassuk, hogy – akár a nyári szünet idején is – mennyi közös programra lehetett rávenni a diákokat, és persze a tanár mennyi áldozott szabadidejéből a diákok érdekében! Persze mindennek az 1960-as években is ára volt: a bajai időszak végén a szerző is megfáradtnak érezte magát. Saját tanári fejlődéséről is önkritikusan beszél. Kezdetben szinte extázisban, előadói-színészi készségét bevetve, a hallgatókat lenyűgözni kívánva tanított, ám innen eljutott oda, hogy fontosabb, hogy ne a tanár, hanem a diák produkáljon elsősorban, s a főszereplőből a pedagógus inkább partnerré váljon, aki segíti a tanulót egy-egy szellemi kihívás önálló megoldásában. (A váltás nem minden diáknak tetszett.) Érdekes módon arról diszkrétan hallgat, hogy vajon hogyan alakult ki a diákok körében közismert „Seriff” beceneve.

Az emlékezetes bajai időszak 1965-ben zárult le, amikor Gergely Ferenc Budapestre költözött, azt remélve, hogy a jövőben elsősorban tudományos kutatómunkát végezhet. (Emiatt lépett be az állampártba is.) A főállású kutatói státusz azonban a korábbi ígéretek és remények ellenére sem teljesült, s a szerző hosszabb álláskereső után a sashegyi *Arany János Általános Iskola és Gimnáziumban* kötött ki, ott is kollégiumi nevelőtanárként. A korábbi gimnáziumi tanárnak visszalépésnek, a kutató álmokat szövögető fiatalembernek pedig parkoló pályának tűnhet ez az alkalmazás, amely aztán 1988-ig határozta meg életét. Itt a szerző több – *Lénárd Ferenc* nevéhez kötött – pedagógiai kísérletnek lett aktív részese, bár a problémamegoldó gondolkodást erősítő tanítási módszerek sosem kapták meg a kellő politikai támogatást. Maga Gergely a kollégium életének szervezőjeként, vizsgabizottsági tagként, illetve kísérleti bemutató órák tartásával talált értelmes elfoglaltságot magának, miközben gazdag tudományos-publikációs tevékenységet is folytatott. Az időszakban megjelent írásai között vannak módszertani-pedagógiai tanulmányok, bajai vonatkozású kutatások eredményei és főleg a magyar ifjúság különféle mozgalmainak történetét feldolgozó munkák is. (A leventemozgalmorról írt munkáját könyv formában is kiadták.) Önkritikusan belátja, hogy – „hangulatember” mivolta miatt – nem volt vele könnyű együtt dolgozni, nem riadt vissza szakmai téren a sarkos véleménynyilvánítástól és konfrontációtól sem, ami nem volt mindig kifizetődő. Nem véletlen, hogy komolyabb vezető pozíciókat általában nem vállalt el. Az el nem ismerés, a korábbi kísérletek ellehetetlenítése miatt,

hosszabb betegség után 1988-ban, nem sokkal a nyugdíj előtt elhagyta az Aranyt, és aktív időszakát az *Országos Orvostudományi Intézet és Könyvtár* főmunkatársaként fejezte be, bár itteni munkájára (okkal) nem sok jó szót veszteget.

Nyugdíjasként a szerző volt még futballedző, sportvezető, évkönyvszerkesztő stb., bár e töméntelen munka elvégzéséhez képest elég kevés elismerést kapott. A szókimondó, makacs, a szakmaiságot minden más elé helyező szerző sem a pártállamban, sem az azóta többször változó kurzusok idején nem volt a politika kegyeltje, akivel – talán épp ezért – néhányszor méltánytalanul bántak el. Ám könyve így sem vádirat, mert azt is látja, hogy ebben saját egyéniségének is szerepe volt. Másrészt azt is jól tudja, hogy a tanár legfőbb elismerése nem a mindenkori hatalom által adott kitüntetésekben, hanem a tanítványok ragaszkodásában, szeretetében és későbbi sikereiben rejlik. Ezen a téren pedig Gergely Ferencnek nincs oka az elégedetlenségre.

A kötet a visszaemlékezés mellett tartalmazza még a szerző munkáinak bibliográfiáját, ahol örömmel látjuk a lapunkban megjelent tanulmányait. Ezek főleg 2014 után szaporodtak meg, bár már a 90-es években is láthattuk a *Bajai Honpolgár* szerzői között.

A kötetből én egy kicsit hiányolom a személyes(ebb), a szakmai munkán túlmutató sztorikat a különféle pályatársakról, felettesekről, tanítványokról, hiszen mindennek ma már történeti értéke lenne. Biztosan rengeteg ilyen élmény, vicces és szomorú történet halmozódott fel a tanári pálya során, de ennek az időszaknak a leírása – ellentétben az ifjúkorával – ilyen téren elég szűkszavú, inkább csak a szakmai tevékenységek tárgyyszerű leírására szorítkozik. Feltűnően szemérmesen kerül ki a szerző a magánéleti vonatkozások említését is; ha néhány utalásból nem látnánk, ki se derülne, hogy családjá is van. (Pedig Gergely Ferenc apósa a neves író, egykori írószövetségi elnök *Cseres Tibor* volt, s ez már önmagában érdekessé tenné a családi vonatkozásokat.) De aránylag kevés szó esik barátságokról, szerelmekről, csalódásokról, pedig az életpálya bizonyos fordulataiban valószínűleg ezek is szerepet játszottak. Igaz, hogy ezek kifejtésével nem 380, hanem kb. 650 oldal lehetne a kiadvány terjedelme, de lehet, hogy az is megérné.

Gergely Ferenc könyve elsősorban egykori tanítványainak és kollégáinak lesz érdekes, de nem csak nekik ajánlott. Visszaemléke-

zése – különösen annak első része – érdekes kordokumentum is egyben, a nyiladozó elméjű fiú szempontjából hitelesen és árnyaltan rajzolja meg a „felszabadulás” utáni Magyarország képét, de az új világban helyét kereső fiatal értelmiségi dilemmáit is. *„Cseppben a tenger, amelyből felsejlik a XIX. század második felétől napjainkig zajló történelem is.”* – írja az előszóban, s ezt az ígérte meg is tartja. Sorsának, világnézetének alakulását, fordulatait ugyanis sokan érezhetik magukénak, akik ugyanannak az időszaknak résztvevői és szemtanúi voltak.

A szerző nem fél olykor az önkritikától sem, kész szembenézni saját tévedéseivel, jellembeli hiányosságaival is, és nem keresi mindenáron az öngazolás lehetőségeit. A könyvet aránylag gazdag képanyag is díszíti, így az élmény még teljesebbé válik.

Egy szerkesztő, korrektor talán még javíthatott volna rajta: kisebb hibák ui. maradtak a szövegben, itt-ott talán a gördülékenység érdekében rövidíteni is lehetne a mondatokon, de ez senkit ne riasszon el a kötet megvásárlásától.

Mély, tartalmas vallomás egy tudós tanárembertől, amilyenből sajnos egyre kevesebb van manapság. (*Gergely Ferenc: Kántor fia, a bitang – Egy tanár emlékeiből. Underground Kiadó, Budapest, 2018. 378 oldal*) ■

Borászok és pálínkfőzők kitüntetése

A Hercegszántóhoz tartozó Karapancsa Kastély és Major területén tartotta május 16-án a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat a Duna-Tisza közti borászatok és kereskedelmi pálínkfőzők versenyét, amelynek során több, szűkebb régiókba tartozó termelőt is jutalmaztak. A borversenyen olyan, a kiskereskedelemben is kapható borokkal lehetett részt venni, amelyeknek palackonkénti ára nem haladja meg a 2000 forintot. A *Bács-Kiskun Megye Bora 2019* címet a vörösborok kategóriájában a **Koch Pincészet** kétfarkos bora nyerte el, míg a *Bács-Kiskun Megye Feltörekvő Borása* kitüntetést a hajósi **Sziegl Pincészet** működtető **Sziegl-Nagy Petra** és **Sziegl Balázs** kapta meg. (Forrás: bacskiskun.hu, Debreceni Vanda)

Minden díjazottnak szeretettel gratulálunk!

Lélekbúvárkodás váratlan szépségekkel

A Rábl Színpad és Zenei Közösség bemutatója

Mayer János

■ Elsötétül a játéktér (klasszikus értelemben vett színpad ugyanis nincs), majd újra kigyúlnak a fények. A nézőtérén döbent csend, mocorgás, majd percekig tartó vastaps. Valami történt. A „színpadon” és a lelkünkben is. Hogy ami történt, jólesett-e nekünk vagy inkább fájdalmat okozott (netán mindkettőt egyszerre); a lezárás pedig megkönnyebbülést vagy döbbenetet jelentett-e, azt egy-két perccel az előadás után nem tudjuk meghatározni, mindenesetre semmiképp sem volt hatástalan. Egy biztos: nem habkönnyű nyáresti bohózatot láttunk.

A darab *David Frankel Váratlan szépség* (Collateral Beauty) című, 2016-os filmjének szabad átdolgozása. A filmalkotás bemutatása idején elég lederongoló kritikákat kapott, amelyek főképp a hatásvadászatot és az erős nézői érzelmi reakciókra való túlzott törekvést hányták az alkotók szeméire. A színpadi átdolgozás azonban szó szerint értendő, hiszen a társulat – a fő cselekményvonalat és mondanivalót megtartva – néhány lényeges ponton belenyúlt a történetbe. Ebben részben a kényszerűség is szerepet játszott (a *Rábl Színpad* régóta küzd a kellő számú, komolyabb szerepekben is bevethető férfi színjátész hiányával), de alighanem egyfajta tudatosság is. Az, hogy a filmmel ellentétben a főszerepet és több lényeges szerepet nők játsszák, igazából nem okoz gondot, legfeljebb eleinte gondolkodni kell azon, ki kinek volt a felesége korábban, de a megélt és ábrázolt szituációk eleve nem annyira nemhez kötöttek, hogy ez zavart okozzon a közönség fejében.

Szögezzük le azonnal: az előadás tetszett. Tetszett, pedig az alkotók egészen minimalista díszletekkel dolgoztak, mégsem éreztük a monumentális színpadkép hiányát, és a néhány beállított dobogóról is el lehetett hinni, hogy cégközpont elegáns tárgyalóterme, kopott színházépület vagy épp a New York-i Central Park egy eldugott szeglete. És nem kellett villódzó neonfények és reklámlapok ahhoz, hogy egy távoli világban érezzük magunkat. A játéktér fekete leplek választották el a terem többi részétől, nyilván utalva arra, hogy a darab egyik központi témája a gyász, illetve annak feldolgozása, ezen túl más díszlet nem is volt. (Különösebben nem is hiányzott.) Tetszett azért is, mert a játékosok annak ellenére is két órán keresztül fenn tudták tartani a figyelmet, hogy csak beszédükre,

A Halál (Magdali Anna) és Whit, az üzletember (Császár Zoltán)

gesztusaikra és személyiségük kisugárzására hagyatkozhattak, s a játékot – a némi hangulati aláfestő zongorázást leszámítva – nem törték meg könnyen befogadható énekes-zenei betétek és igazán látványos színpadi akciók vagy épp tánc sem. És mégsem lankadt a figyelem, pedig – humoros részei ellenére is – sok szempontból nehezen emészthető kosztról van szó. Tetszett azért is, mert a szereplők többségétől jó, másoktól kiváló, egyiküktől (*Claire/ Dudás Júlia*) pedig egészen kiemelkedő alakítást láttunk. Utóbbi akkor is képes magára irányítani a figyelmet, ha – mint a darab első felében – egyetlen szót sem szól, de minden gesztusa, merev arc kifejezése tükrözi azt a mérhetetlen fájdalmat és kiábrándultságot, amelyet a gyermekét elvesztő anya érezhet és sugározhat magából. Szerencsére a varázs akkor sem törik meg, amikor már többet kell beszélnie, mert akkor is érzelmek olyan széles skáláját (elfojtás, cinizmus, zavartság, dühkitörés, lassú enyhülés) képes átfogni, amilyent nem gyakran látni amatőr színjátékosoktól. (Talán szentségtörés illet mondani, de alakítása már-már hitelesebb, legalábbis szívbe markolóbb, mint *Will Smith*-é volt a darab ötletét adó filmben.) De érett játékot nyújt *Tóth Tünde* és *Schoblocher Anna* is az aggódóan számító, „összeesküvő” üzlettársak szerepében, mindkettejük szövegmondása is átlagon felüli, enélkül a hatás nem is működne. Hangi adottságokban mérhető hozzájuk *Császár Zoltán* (*Whit*) is, az ő szerepe azonban sokkal összetettebb, hiszen neki egyszerre kell időnként játékosan flörtölni, érett férfinak,

máskor aggódó apának, olykor pedig higgadt döntéseket hozó üzletembernek lennie, sőt néha egy jeleneten belül kell(ene) egyik szerepből a másikba váltania. Ez nála tapasztaltabb színjátészónak sem volna könnyű feladat, s hogy nem mindegyik arcát formálja egyforma meggyőző erővel, az nem kisebbíti érdemeit. *Bajzák Valentin* és a vendéggént szereplő *Kerényi Ádám* ezúttal inkább epizódszerepet kapott, bár mindkettő fontos: előbbi a csetlő-botló, hóbortos magányos alakjával némi könnyedséget csempészik a léleklörlő tusák közé, utóbbi pedig egyfajta alternatívát kínál a hősnőnek egy reménytelennek tűnő élethelyzet kezelésében. (Hogy a végső fordulatról most ne is áruljunk el semmit.)

A történet bizonyos tekintetben *Dickens Karácsonyi énekének* egyfajta 21. századi újragondolása, annyiban legalábbis mindenképpen, hogy a főhős némi (látszólagos) misztikum hathatós közreműködésével múltjának és jelenének újragondolására, egyfajta lélekbúvárkodásra kényszerül, ami kiköszönti aktuális lelkiállapotából, hogy ennek révén újra megtalálhassa a helyét a világban. (A film cselekménye karácsonykor is játszódik, ez a különösebben nem is lényeges utalás a színpadi adaptációból kimaradt.) Igaz, Dickens történetével ellentétben itt szellemek helyett az aggódó barátok által felbérelt színészek testesítik meg azon életre keltett fogalmakat, amelyekhez a gyermeke elvesztését feldolgozni nem tudó, elzárkózásba és magányba menekülő hősnő végső kiábrándultságában leveleket ír. A színészek viszont egy idő után már

Mint két idegen? (Dudás Júlia és Kerényi Ádám)

annyira azonosulnak a szerepükkel, hogy lassan nemcsak Claire, de már a néző is elhiszi, hogy megjelenésükkel nem pusztán játékról, hanem valódi belső tartalmak, viták, lelki fájdalmak kivetüléséről van szó. Sőt, a színészek egy idő után túl is teljesítik vállalt szerepüket, hiszen megbízóik lelki életének rendbetételéhez is hozzájárulnak. Kiderül ugyanis, hogy mindegyiküknek van egy-egy titkolt fájdalma (gyermektelenség, gyógyíthatatlan betegség, apa-lánya kapcsolat), amellyel nem képesek szembenézni, ám a szinte ösztönös pszichológussá átlényegülő színészek segítségével ez is a helyére kerül. A már eleve sem könnyű önvizsgálat (önmarcangolás?) terén a színpadi változat még rá is tesz a filmre egy lapáttal, ugyanis az ott is szereplő *Idő (Péli Anna)*, *Szeretet (Ördög Szimonetta)* és *Halál (Magdali Anna)* mellé megírták a *Vágy* alakját is, s ő még sokkal súlyosabb dolgokkal szembesíti a gyászában a külvilágról szinte tudomást sem vevő hősnőt. Mondhatnánk úgy is, hogy míg a másik három alak csak megszurkálja Claire-t (és a vele együttérző

nézőt), addig a szemtelenül fiatal *Szemesi Csenge* által nagy hőfokon, rendkívül impulzívan eljátszott figura meg is forgatja a kést a szívekben. Ettől a színpadi előadás még a filmnél is súlyosabb lesz, s a feloldás azzal együtt sem lehet teljes, ha a sztori lezárása nyugodtabb jövőt sejtet.

Azon persze el lehet gondolkodni, mennyire hihető a történet, és különösen annak katartikusnak szánt zárata. Ugyanígy vita-kérdés lehet, szabad-e (illetve feltétlenül szükséges-e) ennyire a nézők érzelmeivel játszani. Van persze az irodalomnak (lásd *Paulo Coelho* műveit) és a pszichológiának is olyan iránya (*Csernus Imre* munkássága például ilyen), amely abból indul ki, hogy a fájdalom okozásával, illetve a problémákkal való kíméletlen szembesítéssel lehet a megtisztító katarzishoz eljutni, az ún. *pszichodráma* esetében pedig oda kell visszazárni lélekben, ahol a fájdalom létrejött, és azt kell kimondani ahhoz, hogy az elakadás feloldódjon. Ha itt ez volt a cél, akkor ezt az előadás tökéletesen teljesíti. Az is igaz viszont, hogy nem mindenki szereti

„az igazság” ennyire direkt kinyilatkoztatását, s ezért a darab történetét némileg didaktikusnak is lehet látni.

A fő dilemma azonban éppúgy felmerülhet a darabban színészek által megtestesített fogalmak, de általában a színház szerepével kapcsolatban is: dolga-e a színjátéknak, hogy kész *válaszokat*, megoldásokat kínáljon az élet (és halál) nagy kérdéseire, vagy az elbeszélte történetek által inkább problémákra kell rámutatnia, *kérdéseket* kell felvetnie, amelyekre a válaszokat, a megoldást a mindenkori közönségnek kell megtalálnia? Ennek eldöntése ízlésbeli kérdés, arról pedig – mint tudjuk – nincs értelme vitatkozni. Az előadást viszont mindenképp érdemes megnézni, aztán legfeljebb utólag végiggondoljuk, hogy lelkünk épülésére vagy megrázkódtatására szolgált-e inkább. Mindkettő lehet rendkívül hatásos élmény. (*Életre kelt válaszok. A Rábl Színház és Zenei Közösség bemutatja egy felvonásban. Szent László ÁMK, 2019. május 3. Színpadra írta és rendezte: Dely Géza*) ■

Claire és a Vágy (Dudás Júlia, Szemesi Csenge)

Szembesítve az elmúlással (Schoblocher Anna, Magdali Anna)

Szezonja van: a spárga

Szünder Dezső

■ A *Bajai Honpolgár* Kockás abrosz rovatát rendszeresen figyelemmel kísérőknek már nem újdonság és talán nem is meglepetés, hogy így május végén, június elején spárgás recepteket olvashatnak. Nem lesz ez másképp most sem, így aztán az egyre kedveltebb zöldségünkről magáról túl sok szót nem is ejtenék, csak néhány pontban ismétlem meg a fontosabb tudnivalókat. Akit pedig részletesebben is érdekel a téma, keressen minket bátran elérhetőségeinken, vagy csak lapozza fel a tavalyi tavaszi számok egyikét.

Tehát, a „spárgaismeret” néhány szóban, amely leginkább a mostani szám főszereplőjére, a *zöld spárgára* vonatkozik:

- a piacokon keressük a friss, roppanós szárlakat, ha lehet, válasszunk vékonyabbakat;
- hazánkban megtermelhető zöldség lévén keressünk minden esetben hazai, ha lehet környékbeli termelőtől származó csomagokat;

- otthon alaposan mossuk meg hideg folyóvízben, különösen a csúcsát, melyben előszerezettel ül meg a homok. Soha ne áztassuk, még 5 perccel se!

- a fehér spárgával ellentétben a zöld spárgát soha ne hámozzuk;

- egyesével fogjunk meg minden darabot a közepénél, és a végénél hajlítsuk meg, törjük el, az alsó részt dobjuk ki;

- 5-6 percnél tovább soha ne főzzük, inkább csak pároljuk. Ehhez víz sem szükséges, egy csomag spárga lefedve, mérsékelt tűzön, 2 kanál vajban készre párolható;

- gasztronómiai szempontból a csúcsok a legértékesebbek, legfinomabbak. Ez a rész akár nyersen, mindenféle párolás és konyhai előkészítés nélkül is elfogyasztható.

Végül pedig következzenek a receptek. Először is egy remek reggeli-ötlet, amelybe a már-már szezonja múlt medvehagymát is

belecsempésztém. Aki már nem tud hozzájutni, használjon bátran helyette ízlés szerint újhagymazöldet. A két főétel pedig ebédre készült, de bármelyikük megállja helyét könnyed vacsoraként is.

Spárgás csicseriborsókrém medvehagymával

Hozzávalók 4 személy részére: 20 dkg főtt csicseriborsó konzerv, leszűrve, lecsepegtetve, 10-12 szál zöld spárga, vastagságtól függően, pár evőkanál extra szűz olívaolaj, 5-6 szál medvehagymalevél, ízlés szerint só és lime leve.

A megmosott, megtört spárgákat 2 cm-es darabokra vágjuk, megpároljuk kevés sós, citromos vagy enyhén ecetes vízben, leszűrjük, majd hideg vízben azonnal kihűtjük. A legjobb, ha jeges vízbe tudjuk dobni egy fél percre. A vízből kivesszük, lecsöpögtetjük. A leszűrt csicseriborsót, spárgákat és a kissé összevágott medvehagymát egy magas falú edénybe tesszük, kevés párolólé segítségével összeturmixoljuk, sóval és a lime levéllel ízesítjük. Felhasználás előtt 1-2 órát hűtőben tároljuk. Kedvenc kenyereinkre kenve tálaljuk.

Spárgás quiche

Hozzávalók egy 20-22 cm átmérőjű piteformához:

Tészta: 150 g finomliszt, 120 g vaj, 1 kávéskanál só, 1db tojás felverve, szükség szerint 1 evőkanál hideg víz. Töltelék: 150 g zsemege spárga tisztítva mérve, 3 db tojás, 1dl tejszín, 1dl tejföl, 50 g fetasajt vagy juhtúró, 1 db paradicsom felkarikázva vagy kedvenc paprikáinkból egy darab szintén felkarikázva, 50 g füstölt szalonna, só és bors ízlés szerint.

A tészta hozzávalóit összegyűrjük, a tojásból keveset félreteszünk a pite lekenéséhez. Hűtőbe tesszük legalább 30 percre.

Ezt követően lisztezett felületen nyújtjuk ki akkorára, hogy a piteforma alját teljesen takarja úgy, hogy a szélére is jusson tészta. Alternatív megoldásként nyújtás helyett egyszerűen csak nyomkodjuk a tésztát szét a tálban. Ezzel a mennyiséggel készített pitétészta vékony és roppanós lesz; aki vastagabb tésztát szeretne, csak arányosan növelje a mennyiségeket. A tésztát alaposan szurkáljuk meg egy villával, majd 160 °C-

on 10-12 perccel süssük, kenjük meg a tojás maradékával, majd még 8-10 perccel süssük. A spárgákat 5-6 perccel főzzük enyhén sós, cukros vízben, majd jéghideg vízben azonnal kihűtjük, alaposan lecsepegtetjük.

A szalonnát vékony csíkokra, a paradicsomot vagy a paprikát karikára vágjuk. A tojásokat felverjük, a tejszínt, tejfölt, sót, borsot hozzáadjuk, homogénre keverjük. Az elősütött tésztára fektetjük a spárgasípkokat, a szalonna- és zöldségkarikákat, rámorzsoljuk a sajtot, végül ráöntjük a tojásos keveréket. 25-30 perccel sütjük, kihűtjük, majd cikkekre vágva tálaljuk.

Citromos-fokhagymás spárgás tészta

Hozzávalók 2 fő részére: 250-300 g tészta, 250 g tisztított, tört spárga, 2 gerezd fokhagyma, fél citrom leve és héja, 3 levél bazsalikom vagy 1 kávéskanál szárított, 50 g vaj, 2 evőkanál olívaolaj, só és bors ízlés szerint.

A vaj és olívaolaj keverékén megpároljuk a 2 cm-es darabokra vágott spárgákat, ízesítjük sóval, borssal, bazsalikommal, citrom héjával és levéllel, reszelt fokhagymával. 1-2 perc alatt alaposan összeforgatjuk, majd kiszedjük, tálalásig melegen tartjuk. A kifőtt tésztát beleöntjük a serpenyőbe, kicsit átpirítjuk, majd hozzáöntjük a spárgás keveréket. Összekeverjük, és friss vagy szárított bazsalikommal megszórva azonnal tálaljuk kevés parmezánforgács kíséretében.

Borajánló: a spárga és a sauvignon blanc édestestvérek. Ha tehetjük, akkor válasszunk most kivételesen nem hazai termelőtől származó tételt. Sajnos a hazai klíma és talajviszonyok nem teszik lehetővé az olyan intenzív, friss borok készítését, mint amilyenekkel például Új-Zélandon találkozhatunk. Akit pedig a pohárból majdhogynem kiugró frissesség és intenzitás zavar, az válasszon bátran a közeli Ausztria vagy Franciaország boraiból, melyek a fajta jellegzetességeit hihetetlen eleganciával képesek megmutatni. Fogyasszuk felelősséggel, 4-6 fokra behűtve. Jó étvágyat! ■

